

**UCHWAŁA NR IX/63/24
RADY MIEJSKIEJ W WYSZKOWIE**

z dnia 20 grudnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wyszaków na lata 2024 - 2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po zaopiniowaniu Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miejska w Wyszkanie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wyszaków na lata 2024-2027, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

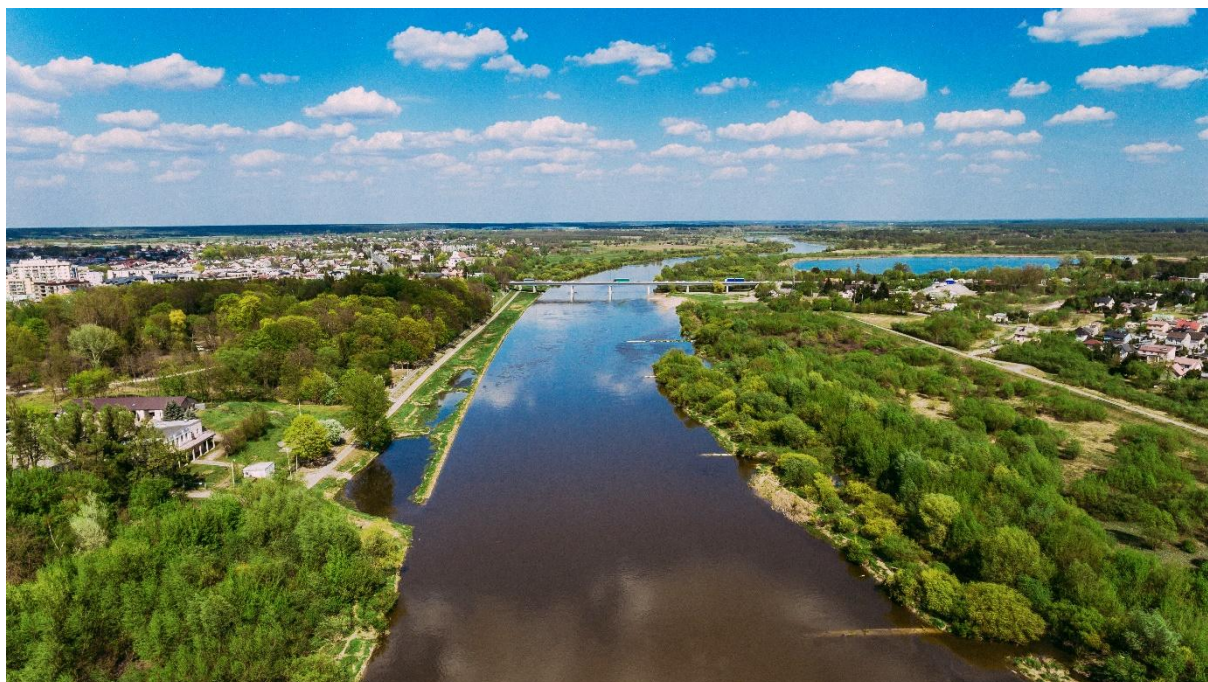
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Wyszakowa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady

Adam Szczerba

Załącznik do uchwały Nr IX/63/24
Rady Miejskiej w Wyszowie
z dnia 20 grudnia 2024 r.

***Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy
Wyszów
na lata 2024 - 2027***

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	19
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	19
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	19
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonania na poziomie województwa	20
4.2.1. Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025	20
4.2.2. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030 + Innowacyjne Mazowsze	26
4.2.3. Strategia rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2023-2027	26
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	27
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	27
5.1.1. Strategia rozwoju Gminy Wyszaków na lata 2022-2030	27
5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wyszaków	27
5.1.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	29
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Wyszaków	37
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	37
5.2.2. Krajobraz kulturowy	40
5.2.3. Dziedzictwo niematerialne	43
5.2.4. Zabytki archeologiczne	45
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	46
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	49
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	50
7. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami	51
7.1. Priorytety programu opieki	51
7.2. Kierunki działań programu opieki	51
7.3. Zadania programu opieki	52
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	54
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	55
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	56
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	59
Aneks nr 1.	61
Aneks Nr 2.	62
Aneks Nr 3.	67

1. Wstęp

Przedmiotem opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wyszaków na lata 2024-2027 (zwanego dalej Programem) jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem, określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz opieki i ochrony nad zabytkami, znajdującymi się w tejże gminie. Powszechnie uważa się, że bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego, ogółu dorobku danej społeczności lokalnej, czy szerzej rozumianej, w zakresie nauki, sztuki, architektury, oświaty, techniki, wytworzonego w procesie jego historycznego rozwoju i przekazywanego z pokolenia na pokolenie, może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców. Wyraźnym znakiem łączności z przodkami są zabytki, które są nie tylko cennym źródłem informacji o życiu naszych przodków, kształtującym świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców gminy, ale są także bardzo atrakcyjnym elementem, przy odpowiednim wyeksponowaniu, stanowiącym magnes przyciągający turystów i nie tylko, pobudzając w ten sposób gospodarkę regionu.

W działaniach samorządów lokalnych, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska naturalnego, ponieważ na krajobraz kulturowy danego regionu składają się zarówno elementy przyrodnicze jak i wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzi.

Program jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w Gminie Wyszaków. Zawiera on ogólne założenia realizacji celów Programu, w tym określa cel główny, jakim jest dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przez to zachowanie wspomnianego krajobrazu kulturowego dla przyszłych pokoleń. Adresowany jest przede wszystkim do mieszkańców Gminy Wyszaków, właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych oraz pozostałych mieszkańców, którzy powinni bezpośrednio zaobserwować i odczuć efekty wynikające z jego wdrożenia. Prezentowany dokument ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobami, stanowiącymi dziedzictwo kulturowe Gminy Wyszaków. Wskazane działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców gminy i turystów. Poprzez działania edukacyjne Program może również pobudzić u mieszkańców gminy świadomość roli i znaczenia lokalnych związków wspólnoty kulturowej, która daje poczucie tożsamości, integracji i identyfikacji z „małą ojczyzną”.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) - zwana dalej u.o.z.o.z., nakłada obowiązek władzy samorządowej, zarówno wojewódzkiej jak i powiatowej oraz gminnej sporządzania programów opieki nad zabytkami: Art. 87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
 - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe, związane z użytkowaniem i wykorzystywaniem tych zabytków;
 - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.
6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome podlegają ochronie prawnej na mocy aktów prawnych, wskazanych poniżej w Programie.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946).

Ochrona zabytków jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela:

Art. 5. Rzeczypospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art.6. Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równowagi dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292)

Głównym aktem prawnym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest u.o.z.o.z., która w art. 1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach

a także organizację organów ochrony zabytków. W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

1) **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

3) **zabytek ruchomy** - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

4) **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożona z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworach bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) **prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeśli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;

8) **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) **badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) **badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) **badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) **historyczny zespół budowlany** – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) **kulturowy** – postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historyczne ukształtowania w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. instytucja kultury wyspecjalizowana w piece nad zabytkami w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 87), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami. Według art. 3 pkt 6 prace konserwatorskie prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2024 r. poz. 725 ze zm.).

Przytoczone w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. prace restauratorskie prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanego decyzją administracyjną. Wskazane w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. roboty budowlane prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z., wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanego w formie decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 na wykonanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków również zgodę musi wyrazić wojewódzki konserwator zabytków w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego.

Wobec art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. badania konserwatorskie prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 w/w ustawy, pozwolenia wydanego decyzją administracyjną przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. badania architektoniczne prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, wymagają, w związku z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków w formie decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. badania archeologiczne prowadzone przy zabytku wpisanym do ewidencji zabytków, wymagają zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. również pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanego decyzją administracyjną

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca sprecyzował na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochrona zabytków, to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami, to zagwarantowane faktyczne działania właścicieli lub posiadaczy zabytku, które zachowują go w jak najlepszym stanie z utrzymaniem jego trwałej wartości historycznej.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazał, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania:

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji:

2) zabytki ruchome, będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości i instytucji:

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W art. 7 u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie Obwieszczenia Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego

i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56). Zgodnie z przepisami art. 10 u.o.z.o.z., jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestrów jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, decyzja administracyjna. Właściciel oraz użytkownik wieczysty zabytku może wystąpić z wnioskiem o wpis do rejestru zabytków. Takie prawo posiada również wojewódzki konserwator zabytków, który ma możliwość wszczęcia postępowania administracyjnego o wpis zabytku do rejestru zabytków. Pokreślić należy, że przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, umieszczając na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do takiego rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy zaznaczyć, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne, to stanowi ono ważną formę budowania świadomości społecznej. Wobec tego zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te, mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków.

Biorąc pod uwagę fakt, gdzie zabytek wpisany do rejestru zabytków staje się destrukcyjny, wówczas po spełnieniu określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Art. 13 u.o.z.o.z. określa podstawy skreślenia zabytku z rejestru i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Należy podkreślić, że wszystkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnych i wydawane są na podstawie art. 36 u.o.z.o.z przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, wprowadziła ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz. U. z 2016 r. poz. 1330).

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligacyjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego

granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wnioszek o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Zgodnie z art. 16 u.o.z.o.z. formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego jest park kulturowy. Jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zaciągnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców, celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Może to mieć olbrzymie znaczenie dla społeczności lokalnych, chociażby dla rozwoju turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziomie gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływania przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzeniem jakiegokolwiek form ochrony, ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową, skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Art. 16.1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Według art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

Art. 17. 1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące: 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej i hodowlanej, handlowej lub usługowej; 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; 3) umieszczenia tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych o znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; 4) składowania lub magazynowania odpadów.

Warto podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 r. (II OSK 1487/07), ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 18 grudnia 2007 r. (III SA/Kr569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, a mianowicie wskazania na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z jedną z formy ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym

planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do sfer ochrony konserwatorskiej, które zostały wymienione w art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu. Strefa ta nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków. Należy nadmienić, że w piśmiennictwie prawniczym, w odniesieniu z zapisami u.o.z.o.z. funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się m. in. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, wynikającymi z przypisami tej ewidencji skutkami prawnymi. Nie ujęcie w gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z., nie wyklucza jej jako formy ochrony zabytków. Kolejnym przykładem „nieznanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z. W treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny bądź dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, w przypadku jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę, obowiązek przeprowadzenia we wskazanym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy zabytku. W takim przypadku, źródłem obowiązków nie są prawa powszechne ale umowa cywilno-prawna, która zawierana jest pomiędzy Skarbem Państwa lub jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiążą się dla właściciela określone obowiązki. Będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia lub kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2 u.o.z.o.z.), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowywanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37i ust. 4 u.o.z.o.z.).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów

kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziomie gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzeniem jakiegokolwiek form ochrony, ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową, skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18.

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województwa, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego, i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji publicznej, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na lokalizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o którym mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustalenia planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Z kolei art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art. 20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami, ewidencja zabytków stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę w tym zakresie odgrywa gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna ewidencja zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, bowiem ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków z inicjatywy wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Według art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca nadmienia, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Art. 21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowanych zabytków nieruchomości z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowanie innych działań przy zabytkach w artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga uzgodnionej dokumentacji. Z kolei art. 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej formy ochrony zabytków”.

Według art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków, wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecenia konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.). Obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku, wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia, nakłada art. 28 u.o.z.o.z. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem. Stosownie do art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z., wójt (burmistrz, prezydent miasta) w terminie nie dłuższym niż 3 dni, ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Na podstawie art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z. wójt (burmistrz, prezydent miasta) przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2, zawiadamia niezwłocznie o tym fakcie, w terminie nie dłuższym niż 3 dni, właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Za odkrycie bądź przypadkowe odnalezienie zabytku archeologicznego, przysługuje nagroda (art. 34 u.o.z.o.z.).

W oparciu art. 36 ust. 1 u.o.z.o.z. prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych, zamierzających prowadzić takie poszukiwania (art. 37 ust. 7 u.o.z.o.z.), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków

właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Warto podkreślić, że wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne są własnością Skarbu Państwa. Wojewódzki konserwator zabytków może przekazać je w depozyt, w drodze decyzji, muzeum lub innej jednostce organizacyjnej, za jej zgodą (art. 35 ust. 3 u.o.z.o.z.). Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109c u.o.z.o.z.).

Warto podkreślić, że zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków również wymagają czynności związane z usunięciem drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem od tej reguły będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych będzie dotyczyć parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń oraz wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81). Należy zaznaczyć, że decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna. Zgodnie z art. 16 Ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 572 ze zm.) decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne.

Odwołanie nie przysługuje:

- a) od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął 14-dniowy termin do wniesienia odwołania;
- b) od decyzji wydanej przez organ II instancji.

Organem odwoławczym II instancji w przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Należy podkreślić, że w przypadku łamania postanowień art. 36 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m. in. w przypadku:

- a) niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- b) niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- c) niepowiadomienie o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- d) niepowiadomienie o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- e) utrudnienia lub uniemożliwienia dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- f) podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia.

Wysokość kar pieniężnych jest zróżnicowana i waha się w granicach od 500 zł do 500 000 zł, a ich pobieranie będzie zasilano powołany ustawowo Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

W odniesieniu do art. 49 i 50 u.o.z.o.z., wojewódzki konserwator zabytków, w konkretnych sytuacjach, może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót

budowlanych oraz określić sposób wyceny i egzekucji, w przypadku zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których gmina posiada tytuł prawny, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Należy podkreślić, że jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego. Z kolei art. 73 u.o.z.o.z. mówi, że gmina będąc właścicielem, posiadaczem bądź posiadającą w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków, może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. Według art. 74 u.o.z.o.z., dotacja może być udzielana przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków. Szczegółowe zasady udzielania dotacji są zawarte w art. 75 – 78 u.o.z.o.z. Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem z zakresu administracji publicznej (art. 82 ust. 2 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji, gdy planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Artykuł 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa. Zgodnie z art. 83b u.o.z.o.z. został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, z którego środki przeznaczane będą na finansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Z kolei art. 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich, gminnych programów opieki nad zabytkami.

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u.o.z.o.z. do których należą:

- 1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
- 2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
- 3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia prac budowlanych lub ziemnych, odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Art. 89 u.o.z.o.z. stanowi, że organami ochrony zabytków w Polsce są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Zgodnie z art. 96 u.o.z.o.z. istnieje możliwość tworzenia porozumień administracyjnych, między współdziałającymi niezależnymi podmiotami, w celu wspólnej i efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Przepis ten pozwala na zlecenie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej, stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Istotne jest uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach wymienionych poniżej.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130) Zapisy ustawy określają zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, które należy zachować podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania przestrzennego oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2024 r. poz. 725 ze zm.) We wskazanej ustawie uregulowane zostały zasady użytkowania oraz prowadzenie prac budowlanych w obiektach zabytkowych. Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 u.o.z.o.z. wskazuje, że obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymogami ochrony środowiska oraz utrzymać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczać do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską. Katalog działań budowlanych w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają art. 29, 29a, 30 i 31 ustawy Prawo budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ww. ustawy, właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m. in. Pogorszenia stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 30.2. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub

rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Art. 39.1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwolenia na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

3. W stosunku do obiektu budowlanego oraz obszarów wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2024 r. poz. 54)

Ustawa artykułuje, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m. in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz.1478)

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 ze zm.)

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a ustawy, opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów u.o.z.o.z. oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznym w rozumieniu ustawy.

Według art. 13 ust. 4 i 5 ustawy, sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Jeżeli przedmiot umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomości wpisana do rejestru zabytków, przy określeniu sposobu korzystania z tej

nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie (art. 29 ust.).

W przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowienie trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji (art. 45 ust. 2a).

Art. 96 ust. 1a ustawy stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2024 poz. 1465 ze zm.)

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i u.o.z.o.z.

W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 u.o.z.o.z., do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13 – cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 ust. 2 u.o.z.o.z.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami także mają miejsce w innych obowiązujących ustawach, wskazanych w:

- Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2024 r. 1491);
- Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024 r. poz. 278);
- Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2024 r. poz. 576);
- Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337);
- Ustawie z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym (Dz. U. z 2023r. poz. 1637);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzory znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r. nr 30 poz. 259);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. nr 71 poz. 650); Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 r. nr 89 poz. 510);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. nr 124 poz. 1304);
- Obwieszczeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej

ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych zagranicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);

– Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212 poz. 2153);

– Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 marca 2016 r. w sprawie uznawania praktyki zawodowej do wykonywania zawodów konserwatora zabytków ruchomych, konserwatora zabytków nieruchomych, konserwatora zabytkowej zieleni oraz archeologa.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone:

w Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);

w Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 poz. 164 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gminny program opieki nad zabytkami jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których on się odwołuje połączono na poziomie ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Sam Program nawiązuje do strategicznych celów państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zgodnie z art. 84 u.o.z.o.z., nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Ten także ważny strategiczny dla polskiego państwa dokument wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W dniu 1 grudnia 2023 r. Rada Ministrów przyjęła Uchwałę w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026”. Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m. in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

W „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026” dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce. Wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych, co jest efektem ciągłego rozwoju Polski. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego. Istotnym postulatem wpływającym na ocenę działalności organów administracji państwowej jest realizacja postulatu otwartego rządu, działających transparentnie i sprawnie instytucji państwowych. Trwająca od 2020 r. pandemia COVID-19 wymusiła cyfryzację procesów budowlanych i przeniesienie baz dokumentacyjnych wielu instytucji do internetu.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenie dla samorządów.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonania na poziomie województwa.

4.2.1. Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025.

Bezpośrednią podstawą sporządzenia niniejszego Programu jest art. 87 u.o.z.o.z. Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr 169/21 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 grudnia 2021 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. z 2021 r. poz. 12474).

Przygotowując niniejszy program dbano o spójność kierunkową z programami i politykami strategicznymi obowiązującymi na poziomie krajowym, a mianowicie:

- Strategią na rzecz Odpowiedzialności Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.),
- Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030,
- Krajową Polityką Miejską do roku 2023,
- Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

W Programie przyjęto prostą, klasyczną strukturę celów, a generalny cel zawarto w deklaracji

jego misji. Uznano, że wszystkie dalsze rozstrzygnięcia planistyczne powinny być bezwzględnie zgodne z misją, której towarzyszy wizja strategiczna opieki nad zabytkami w regionie, będąca zapisem pożądanego stanu docelowego, jaki powinien być osiągnięty do 2025 roku wskutek pomyślnej realizacji Programu. Z rozwinięcia misji wynikają trzy obszary strategiczne – trzy „obszary koncentracji działań” Programu. W każdym z obszaru wyznaczono z kolei cele strategiczne, które będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne.

Misja opieki nad zabytkami województwa mazowieckiego, to generalna wartość, do której dążenie jest niezmiennym celem samorządu województwa w perspektywie długoletniej. Musi stanowić inspirującą odpowiedź na zdefiniowany generalny problem ochrony dziedzictwa w województwie. Przyjęto, że w okresie 2022-2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018-2021, która brzmi: „*podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim*”.

Stwierdzono, że zdecydowanie polepszyła się opieka nad tymi zabytkami. Powstałe forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podniosło wiedzę i zintegrowało środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji zabytków kultury materialnej. Zadbane o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane i doceniane. Wskazano, że przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego pozyskały oddanych kontynuatorów. W odpowiedzi na zdiagnozowane kluczowe problemy wyznaczono trzy obszary strategiczne, w których będą lokowane propozycje rozwiązań tych problemów, a więc poszczególne cele strategiczne i przedsięwzięcia służące realizacji tych celów.

Zidentyfikowane kluczowe problemy oraz wytyczne w odpowiedzi obszary strategiczne

Kluczowy problem	Obszar strategiczny
Niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa.	Edukacja kształtująca świadomość i postawy.
Potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami.	Optymalizacja systemu dostępu do środków.
Potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami.	Wypracowanie skutecznych narzędzi działania.

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy.

W ramach tego obszaru strategicznego ustalono cele związane z kształtowaniem wiedzy, świadomości i postaw pożądaných z punktu widzenia opieki nad zabytkami i troski o dziedzictwo. Zidentyfikowano dwa takie cele:

- Cel A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.
- Cel A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.

Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków

Doświadczenia poprzedniego programu 2018-2021 wykazały dobitnie konieczność stałego podnoszenia wiedzy fachowej gminnych i powiatowych specjalistów zajmujących się na obu poziomach administracji lokalnej opieką nad zabytkami. Dodatkowo jest potrzebne forum wymiany doświadczeń dla tych specjalistów, gdzie mogliby oni dzielić się zarówno przykładami dobrej praktyki w celu upowszechniania realizacji udanych, jak i przykładami ostrzegawczymi w celu uniknięcia powielania błędów.

Przedsięwzięcie A.1. Mazowieckie Forum Dziedzictwa (MFD).

Celem przedsięwzięcia jest stworzenie platformy regularnego doszkalania fachowego gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem a także stałej wymiany doświadczeń osób zajmujących się opieką nad dziedzictwem w administracji gminnej.

Założeniem programu jest zorganizowanie i stałe prowadzenie forum, do którego będą zaproszeni przedstawiciele obu szczebli administracji lokalnej z terenu województwa mazowieckiego, zajmujących się w swoich samorządach zagadnieniami opieki nad dziedzictwem. W ramach forum planowane są regularne zdalne spotkania edukacyjne na tematy istotne dla opieki nad dziedzictwem w województwie mazowieckim. Raz do roku jest planowane stacjonarne spotkanie MFD służące edukacji i podsumowaniu rocznych doświadczeń lokalnych specjalistów.

Założono, że przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez:

- regularne stałe spotkania o stałej formie;
- formy edukacyjnej (wykładu, warsztatu, seminarium) na wybrany temat;
- dyskusje służące wymianie bieżących doświadczeń w zakresie opieki nad dziedzictwem;
- dorocznych spotkań stacjonarnych (jedno w ciągu każdego roku realizacji Programu) służących przede wszystkim podsumowaniu roku współpracy i pogłębieniu integracji środowiska specjalistów. Źródłem finansowania będzie budżet samorządu województwa, budżety samorządów lokalnych oraz inne źródła.

Przedsięwzięcie A.1.2. Dziedzictwo niematerialne – na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego – kontynuacja

Celem programu jest zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa. Program będzie polegał na wspólnym z zainteresowanymi podmiotami przygotowywaniu i opracowywaniu wniosków o wpis na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W tym celu powstanie program wpisywania na tę listę zwyczajów, przekazów ustnych, wiedzy i umiejętności oraz związanych z nimi przedmiotów i przestrzeni kulturowych. Formą realizacji przedsięwzięcia będzie program własny samorządu województwa. Źródłem finansowania będą konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK oraz inne formy współpracy.

Przedsięwzięcie A.1.3. Konkurs „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza” – kontynuacja

Celem programu jest promocja opieki nad zabytkami, dobrych praktyk konserwatorskich, renowacyjnych i adaptacyjnych wśród właścicieli zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego. W opisie przedsięwzięcia wskazano na coroczny konkurs dla najlepszych renowacji zabytków, a formą realizacji będzie program własny samorządu województwa. Źródłem finansowania będą konkursy własne, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje

celowe dla IK oraz inne formy współpracy.

Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem

Dokonana analiza problemowa wykazała, że jednym z największych zagrożeń dla dziedzictwa jest niska świadomość jego wartości wśród społeczeństwa. Aby temu zapobiec, konieczne jest promowanie wśród lokalnych społeczności zainteresowania dziedzictwem oraz zaangażowanie osób w różnym wieku, w propagowanie wiedzy o dziedzictwie i podtrzymywanie tradycji.

Przedsięwzięcie A.2. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny – kontynuacja

Celem przedsięwzięcia jest podtrzymanie zainicjowanego wśród mieszkańców w poprzednim programie 2018-2021 zainteresowania dokumentowaniem fotograficznym istniejących obiektów dziedzictwa, a także gromadzenie dokumentacji wykonanej przez społeczników. W opisie wskazano na konkurs, który będzie realizowany w formie corocznego wojewódzkiego konkursu fotograficznego, którego każda edycja zostanie poświęcona innej kategorii zabytków i architektury. Formą realizacji będą konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, a także inne formy współpracy. Te zorganizowane działania będą finansowane z budżetu samorządu województwa.

Przedsięwzięcie A.2.2. Tożsamość lokalna - wartość unikalna (kontynuacja w nowej formie)

Program ma na celu wypełnienie jednego z ważnych deficytów, jakim jest brak dostrzegania i doceniania dziedzictwa lokalnego. Oprócz oczywistego pozytywnego wpływu na stan zabytków przez poszerzenie wiedzy o ich wartości i konieczności ich ochrony, wzmacnianie tożsamości lokalnej ma silny wpływ na powodzenie procesów rewitalizacyjnych, zapobieganie depopulacji i w efekcie przekłada się na potencjał rozwoju gmin i całego województwa.

Założeniem programu jest tworzenie i wspieranie powstawania programów edukacyjnych lub publikacji adresowanych do społeczności lokalnych, służących pogłębianiu ich wiedzy o dziedzictwie regionu i podniesienia poczucia tożsamości. Programy mogą być adresowane do różnych grup wiekowych a ich źródłem finansowania będzie budżet samorządu województwa oraz inne źródła.

Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków

W ramach tego programu strategicznego usytuowano cele związane ze zwiększeniem efektywności finansowania opieki nad zabytkami. Sformułowano dwa takie cele:

- Cel B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
- Cel B.2. Dbłość o zabytki własne województwa.

Poniżej zostaną przedstawione opisy poszczególnych celów i proponowanych w ich ramach programów.

Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich

Przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych – kontynuacja

Celem jest wspieranie różnego rodzaju właścicieli obiektów zabytkowych w finansowaniu prac przy zabytkach. Program polega na organizowaniu corocznego naboru wniosków na dotacje do ww. prac. Formą realizacji będzie program własny samorządu województwa, a źródła finansowania to: konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK oraz inne formy współpracy.

Cel strategiczny B.2. Dbłość o zabytki własne województwa

Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest samorząd województwa mazowieckiego – kontynuacja

Celem jest kontynuowanie udoskonalania metody podziału środków pomiędzy różnego rodzaju wnioskodawców z uwzględnieniem priorytetów samorządu województwa. Przedsięwzięcie dotyczy finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych (ruchomych i nieruchomych), których właścicielem jest samorząd województwa mazowieckiego lub jego jednostki organizacyjne. W ramach przedsięwzięcia raz do roku będzie organizowany nabór wniosków o dotacje celowe na remont zabytków będących własnością samorządu lub jednostek organizacyjnych. Jednostki organizacyjne samorządu województwa mające siedzibę w obiekcie wymagającym najpilniej wsparcia finansowego (np. najgorszy stan techniczny) otrzymałyby dodatkowe środki na ww. prace. Formą realizacji będzie program własny samorządu województwa a źródłem finansowania: konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK oraz inne formy współpracy.

Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania

W ramach tego strategicznego obszaru usytuowano cele skierowane na wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem i współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków. Wytyczono dwa takie cele:

- Cel C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
- Cel C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

Opis poszczególnych celów i proponowanych w ich ramach programów przedstawiono poniżej.

Cel strategiczny C.1. Ograniczenie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa

Przedsięwzięcie C.1. Dokumentacja zabytkowa architektury XX wieku województwa mazowieckiego

Celem programu jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji i dokumentacji dziedzictwa architektury po 1918 r. województwa mazowieckiego oraz wydanie publikacji na ten temat. Architektura międzywojenna i powojenna często jest traktowana z mniejszą uwagą i troską, niż architektura epok bardziej odległych w czasie. Ogromna część obiektów z tego okresu niszcze i jest w stanie technicznym zagrażającym ich przetrwaniu. Wobec takiego stanu faktycznego istotna jest dokumentacja i wydanie katalogu w formie publikacji, co przyczyni się do upowszechnienia świadomości o wartości omawianej architektury jako istotnej części dziedzictwa regionu.

Program będzie miał formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem zidentyfikowania możliwie pełnej listy obiektów architektury modernistycznej w województwie mazowieckim. Przeprowadzenie badań terenowych w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana dokumentacja obiektów architektury XX wieku województwa mazowieckiego, pozwoli na opracowanie i wydanie publikacji. Formą realizacji zadania będzie program własny samorządu województwa (zlecenie). Źródła finansowania to: konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK oraz inne formy współpracy.

Przedsięwzięcie C.1.2. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa – kontynuacja

Celem programu jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji stylów architektury

drewnianej województwa mazowieckiego. W województwie mazowieckim znajduje się ponad 5 tysięcy zabytków architektury drewnianej. Prawie jedna czwarta z nich nie posiada zabezpieczenia przeciwpożarowego, co naraża je na niebezpieczeństwo zniszczenia. Niezwłocznie staje się wykonanie dokumentacji tych zabytków, w tym – inwentaryzacji ich stylów. W zakresie zadania wchodzi rozpoznanie zachowanego budownictwa sprzed 1945 roku, nie tylko obiektów objętych aktualnie ochroną konserwatorską, zarówno na wsiach, jak i w miasteczkach oraz miastach. Program będzie miał formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zdaniem będzie dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem wychwycenia możliwie pełnej listy stylów zidentyfikowanych i opisanych dotychczas, przeprowadzenie badań terenowych, w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana pełna typologia stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego, w podziale na jego regiony kulturowe wraz z dokumentacją przykładów. Formą realizacji przedsięwzięcia będzie program własny samorządu województwa (zlecenie). Źródła finansowania to; konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja zadania z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK oraz inne formy współpracy.

Przedsięwzięcie C.1.3. Konkurs „Dom w krajobrazie” – kontynuacja

Celem przedsięwzięcia jest stworzenie katalogu projektów architektonicznych współczesnej zabudowy dobrze zharmonizowanej z krajobrazem kulturowym poszczególnych regionów kulturowych województwa mazowieckiego. Program będzie miał formę konkursu organizowanego w cyklu dwuletnim na opracowanie projektów domów jednorodzinnych.

Konkurs będzie organizowany co drugi rok, a w latach pomiędzy konkursami będzie wydawany katalog z materiałami konkursowymi z roku poprzedniego. Projekty obu katalogów będą w ten sposób nieodpłatnie udostępniane wszystkim zainteresowanym podmiotom, co zwiększa szansę, że elementy tradycyjnej zabudowy pojawią się w krajobrazie kulturowym województwa. Formą realizacji przedsięwzięcia będzie program własny samorządu województwa – zlecenie. Źródła finansowania: konkurs, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Przedsięwzięcie C.1.4. Nasza żywa tradycja - kontynuacja

Głównym celem programu jest ochrona i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego oraz rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji, będącego bazą zasobów tego dziedzictwa. Program może mieć formę zróżnicowanego wsparcia zarówno dla inicjatyw już utrwalonych i powtarzanych cyklicznie, jak i dla inicjatyw nowo kreowanych. Towarzyszy temu powinna rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji o kolejne opisy elementów dziedzictwa oraz ścieżki tematyczne. Formy realizacji przedsięwzięcia: konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK oraz inne formy współpracy. Źródła finansowania to – budżet samorządu województwa.

Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków

Przedsięwzięcie C.2.1 Tworzyć system promocji mazowieckiego dziedzictwa w serwisach internetowych

Celem przedsięwzięcia będzie skuteczna promocja mniej znanych elementów dziedzictwa w województwie mazowieckim w serwisach internetowych dzięki współpracy z podmiotami o utrwalonej renomie i potwierdzonej skuteczności promocyjnej. Program polega na zawarciu umów o współpracy ze starannie dobranymi influencerami aktywnymi w mediach

społecznościowych i serwisach internetowych, których utrwalona renoma i potwierdzona skuteczność promocyjna gwarantuje szansę skutecznej promocji dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa mazowieckiego. Formy realizacji przedsięwzięcia to umowy o wykonanie usług. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie C.2.2. Mazowieckie konserwacje

Celem programu jest promocja zabytków dotowanych przez samorząd województwa. Projekt zakłada organizację wydarzeń takich jak spacer i oprowadzania po wybranych zabytkach dotowanych przez samorząd województwa, skierowanych szczególnie do lokalnej społeczności. Formy realizacji przedsięwzięcia: umowy z wykonawcami, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami. Źródła finansowania to budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie C.2.3. Mazowiecki System Informacji Przestrzennej – Zabytki

Celem przedsięwzięcia jest stworzenie platformy zintegrowanego systemu informacji o zabytkach dla województwa mazowieckiego w ramach Mazowieckiego Systemu Informacji Przestrzennej. Powszechnie dostępna platforma ma gromadzić dane o obiektach wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków. Formą realizacji przedsięwzięcia będzie współpraca z Departamentem Cyfryzacji, Geodezji i Kartografii UMWM, umowy z wykonawcami. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

4.2.2. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030 + Innowacyjne Mazowsze została uchwalona przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 72/22 z dnia 24 maja 2022 r. Wskazuje ona główne wyzwania a także cele rozwojowe regionu do zrealizowania przez samorząd województwa oraz inne podmioty. Stanowi również punkt odniesienia dla innych dokumentów strategicznych, programowych i planistycznych tworzonych na poziomie regionalnym i lokalnym. Strategia ta, ma charakter zintegrowany. Dokument wskazuje pogrupowane tematycznie działania adresowane do całego województwa, jak też model struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu oraz obszary strategicznej interwencji, w których interwencja ukierunkowana jest zarówno tematycznie, jak i terytorialnie. Dokument zakłada rozwój, konserwację, rewaloryzację i zagospodarowanie dóbr kultury jako czynnik powiązany z rozwojem produktów turystycznych, zwłaszcza urozmaiceniem oferty w zakresie turystyki kulturowej i uzdrowiskowej. Wskazuje także na potrzebę włączenia obiektów zabytkowych do procesu integracji województwa i budowania tożsamości regionalnej poprzez rozszerzenie w programach nauczania historii regionu zagadnień z zakresu dziedzictwa kulturowego.

4.2.3. Uchwałą nr 155/23 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 września 2023 r. przyjęto „Strategię rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2023-2027”. Podkreślono w strategii, że województwo mazowieckie wyróżnia się w skali kraju pod względem liczby zabytków objętych formami ochrony, co wskazuje na bogactwo dziedzictwa kulturowego. Wskazano, że najlepiej zachowanymi zabytkami w województwie są obiekty sakralne, stanowiące kategorię zabytków, która utrzymuje ciągłość użytkowania z ich pierwotną funkcją. Ze względu na fakt, że posiadają duże wartości historyczne i artystyczne, zabytki te podlegają szczególnej ochronie i są na bieżąco konserwowane i remontowane. Ze względu na dużą liczbę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (8120), województwo mazowieckie zajmuje drugie miejsce w Polsce, zaraz po województwie dolnośląskim. Utrzymuje się również w czołówce pod względem ilości liczby pomników historii (10) oraz parków kulturowych (4).

Utrudnieniem objęcia odpowiednią ochroną zabytków w województwie jest duże ich rozproszenie przestrzenne, zróżnicowany stan zachowania zabytków, niedostateczne zabezpieczenie ich, niewystarczalna ilość prac konserwatorskich i środków finansowych oraz fakt, że przewaga ich, to obiekty drewniane, szczególnie narażone na działania atmosferyczne. Postępująca presja urbanistyczna utrudnia ochronę krajobrazów kulturowych. Proces urbanizacji stwarza zagrożenie dla cennych obszarów kulturowych. Warszawa jest jednym z najbardziej narażonych na presję urbanistyczną miast ze względu na swój dynamiczny rozwój. Ważne w zakresie ochrony różnorodności kulturowej jest podnoszenie świadomości mieszkańców oraz wykorzystanie potencjału kulturowego dla celów turystycznych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

5.1.1. Uchwałą Nr LIII/599/22 Rady Miejskiej w Wyszakowie z dnia 29 grudnia 2022 r. uchwalono Strategię rozwoju Gminy Wyszaków na lata 2022-2030.

Strategia Wyszakowa jest podstawowym i perspektywicznym dokumentem określającym wizję, tożsamość, cele, kierunki i sposoby działań Gminy. Jest tworzona na założeniu możliwie pełnego wykorzystania wewnętrznych, ale także ponadlokalnych potencjałów, zasobów, usług i produktów, w przenikających się oddziaływaniach: społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Pośród wielu kierunków działań podejmowanych dla osiągnięcia celu strategicznego wymieniono również ochronę dziedzictwa kulturowego i poprawę jego wykorzystania. Ukierunkowanie strategicznych działań dotyczyć będzie m. in. ochrony oraz wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększania atrakcyjności turystycznej poprzez rozwój rolnictwa ekologicznego, wykorzystanie potencjału przyrodniczego, w tym, walorów nadrzecznych i leśnych, szlaków turystycznych i licznych obszarów leśnych na potrzeby rekreacyjno-wypoczynkowe, np. agroturystyki, modernizację istniejącej infrastruktury turystycznej, budowę nowych szlaków turystyki aktywnej (m. in. pieszej, rowerowej, wodnej, konnej), rewitalizację obszarów o wysokich wartościach kulturowych i historycznych.

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wyszaków przyjęte zostało Uchwałą Nr XXVIII/28/16 Rady Miejskiej w Wyszakowie z dnia 27 października 2016 r., w którym wytyczono kierunki i zasady ochrony dóbr kultury.

Obowiązek ochrony środowiska kulturowego wynika z u.o.z.o.z., która ustala nadzór wojewódzkiego konserwatora zabytków nad wszelkimi działaniami w obrębie obiektów zabytkowych lub ich sąsiedztwie.

Występujące na terenie Gminy Wyszaków dobra kultury (obiekty, obszary zabytkowe i o charakterze zabytkowym oraz obiekty archeologiczne) będą nabierały z biegiem lat jeszcze większej wartości historycznej. Obiekty te będą także ulegały dalszej dewastacji technicznej, jeżeli nie podejmie się odpowiednich działań w celu utrzymania ich należytego stanu lub rekonstrukcji niektórych z nich. Rozwiązanie tego problemu będzie wymagało skoordynowania działań administracji rządowej i samorządowej.

Kierunki działań:

- ustalenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach

o warunkach zabudowy odpowiednich zaleceń co do zasad i metod ochrony zabytków i obiektów o warunkach kulturowych,

- ścisła współpraca władz gminy z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- kontrola stanu technicznego obiektów zabytkowych oraz udzielanie pomocy ich właścicielom, z udziałem wojewódzkiego konserwatora zabytków, w celu należytego utrzymania obiektów,
- zapewnienie właściwego użytkowania obiektów zabytkowych,
- w szczególnych przypadkach pozyskiwanie obiektów zabytkowych przez gminę i wtórne ich zbycie, nabywcom gwarantującym właściwe ich utrzymanie lub zagospodarowanie.

Wymagane jest objęcie pełną ochroną dziedzictwo kulturowe chronione prawem obszarów i obiektów dziedzictwa kulturowego:

- z uwzględnieniem w sporządzonych planach miejscowych i ich zmianach, warunków i zasad określonych w u.o.z.o.z.

Opieka nad zabytkami polegać powinna w szczególności na zapewnieniu warunków:

- badania naukowego i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Dla zespołów i obiektów należących do rejestru zabytków Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków obowiązuje umieszczenie ich w planach zagospodarowania przestrzennego i ochrona, zgodnie z przepisami odrębnymi i uzgodnieniami z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W odniesieniu do zespołów i obiektów należących do Gminnej Ewidencji Zabytków obowiązuje umieszczenie ich również w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wraz ze szczegółowymi ustaleniami dotyczącymi sposobu ochrony bryły, fasady, wnętrza i zagospodarowania działek na której występuje zabudowa. W przypadku zespołów urbanistycznych sposobu i parametrów ewentualnej zabudowy uzupełniającej. W przypadku stanowisk archeologicznych, sposobu prowadzenia inwestycji i zakresu dopuszczalnych ingerencji.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. formami ochrony zabytków są m. in. odpowiednie ustalenia zawarte w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Postuluje się więc wyznaczenie w sporządzonych planach miejscowych stref widokowych (ekspozycji), podkreślenie osi kompozycyjnych i układów urbanistycznych, zarówno obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem, jak też innych, uznanych za cenne dla lokalnej kultury i sztuki, ale nie wpisanych jeszcze do zasobów konserwatora zabytków. Warto również odpowiednio oznakować tego typu miejsca oraz przygotować materiały promocyjne. Zwiększy to dostępność i poprawi odbiór przestrzenny tych obiektów oraz podniesie atrakcyjność turystyczną gminy.

W sporządzonych planach miejscowych i ich zmianach, należy określić lub utrzymać odpowiednio następujące zasady istotne dla ochrony dziedzictwa kulturowego, a mianowicie:

- zachowanie i ochronę obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru WKZ, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,

- w odniesieniu do pozostałych obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków:
 - zachowanie i ochronę, z dopuszczeniem przebudowy w uzgodnieniu z odpowiednimi służbami konserwatorskimi,
 - wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z zabytkiem lub przesłaniających obiekty zabytkowe, w tym ograniczenie lokalizacji naziemnych obiektów infrastruktury technicznej (przepompownie, stacje transformatorowe, maszty oświetleniowe),
 - przestrzeganie wymogów konserwatorskich przy przekształcaniu otoczenia zabudowy,
 - realizację nowej zabudowy w sąsiedztwie oraz nawierzchni placów z ulic z materiałów wysokiej jakości i o dużych walorach estetycznych oraz użytkowych,
 - określenie zasad realizacji nowych reklam,
 - ograniczenie dowolności stosowania rozwiązań komunikacyjnych, materiałowych i kolorystycznych bezpośrednim sąsiedztwie obiektów i obszarów chronionych,
- w strefie ochrony konserwatorskiej – obszarach stanowisk archeologicznych:
 - obowiązek poprzedzenia zmian użytkowania terenu archeologicznymi badaniami sondażowymi, a po ewentualnym ujawnieniu przez te badania nawarstwień kulturowych lub obiektów archeologicznych – przeprowadzenie archeologicznych badań wykopaliskowych pod nadzorem właściwych służb konserwatorskich,
 - obowiązek uzgodnienia ze służbami konserwatorskimi wszelkich zmian użytkowania terenu, mogących naruszyć strukturę gruntu poniżej warstwy ornej (głębiej niż 30 cm poniżej poziomu terenu) poprzez organ ustalający decyzje o pozwoleniu na budowę dla terenu położonego na obszarze stanowiska archeologicznego,
- w strefie ochrony konserwatorskiej – ochrony układu urbanistycznego:
 - ochronę układu ulicznego,
 - ochronę podziałów własnościowych,
 - ograniczenie skali zabudowy (wysokość, gabaryty),
 - lokalizację nowej zabudowy jedynie w istniejących liniach zabudowy,
 - określenie zasad realizacji nowych reklam,
- w strefie ochrony konserwatorskiej – ochrony widokowej obiektów zabytkowych:
 - zakaz realizacji obiektów wysokich, konkurujących z obiektami zabytkowymi,
 - realizację nowej zabudowy, nawierzchni placów i ulic z materiałów wysokiej jakości,
 - określenie zasad realizacji nowych reklam.

5.1.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego to uchwała rady miasta lub gminy, która reguluje sposób wykorzystywania terenu na obszarze miasta lub gminy. Plan jest aktem prawa miejscowego. Ustala się w nim przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu, z którego dowiemy się między innymi:

- co można wybudować,
- jak wysoki może być budynek,
- gdzie będzie dojazd do danej nieruchomości, oraz
- co może powstać obok danej nieruchomości.

Należy podkreślić, że realizacja inwestycji, która nie jest w planie zagospodarowania przestrzennego dopuszczona, jest zabroniona.

Ewidencje obowiązujących planów zagospodarowania przestrzennego uchwalonych na terenie Gminy Wyszaków zaprezentowano w poniższej tabeli.

NAZWA	Nr uchwały Rady Miejskiej w Wyszakowie w sprawie uchwalenia planu	Data podjęcia uchwały	Opublikowano w Dz. Urz. Woj. Maz.
Zmiany do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Wyszakowa	XIX/18/2000	20 kwietnia 2000 r.	Nr 58/2000, poz. 598
Zmiany do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Wyszakowa	XXVIII/198/2008	30 października 2008 r.	Nr 215 z dnia 14.12.2008r., poz. 9120
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla terenu zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i usługowej przy ul. I Armii Wojska Polskiego	XLVI/343/09 I. XLIX/366 /10 (uchwała zmieniająca)	26 listopada 2009 r. 18 lutego 2010 r.	Nr 86 z dnia 29.04.2010r., poz.1461 Nr 122 z dnia 21.06.2010r., poz. 2694
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla terenu zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i usługowej przy ul. Gen. J. Sowińskiego i ul. 11 Listopada	XLVI/342/09 XLIX/365/10 (uchwała zmieniająca)	26 listopada 2009 r. 18 lutego 2010 r.	Nr 86 w dniu 29.04.2010r., poz. 1460 Nr 122 w dniu 21.06.2010r., poz. 2693
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Miasta Wyszakowa dla obszaru „Na Skarpie”	LVI/423/10	30 września 2010 r.	Nr 216 z dnia 24.12.2010r., poz. 7323
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Wyszaków dla miejscowości: Rybienko Stare, Rybienko Nowe i ul. Serockiej w Wyszakowie	VII/34/11	31 marca 2011 r.	Nr 90 z dnia 30.05.2011r., poz.2894
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla miejscowości Leszczydół Nowiny	VIII/43/2011	28 kwietnia 2011 r.	Nr 108 z dnia 22.06.2011r., poz. 3417
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Centrum” Wyszakowa	XIII/74/11	21 lipca 2011 r.	Nr 179 z dnia 30.09.2011r., poz. 5537
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla miejscowości Ślubów	XIII/73/11 XVII/111/11 (uchwała)	21 lipca 2011 r. 7 listopada 2011 r.	Nr 224 z dnia 07.12.2011r., poz. 6948 Nr 224 z dnia 07.12.2011r.,

	zmieniająca)		poz. 6949
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla wybranych obszarów w miejscowościach: Deskurów, Lucynów Duży, Fidest	XIX/140/11	29 grudnia 2011 r.	w dniu 15.02.2012r., poz. 1329
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla miejscowości: Tulewo, Tulewo Górne i Rybno	XX/144/12	30 stycznia 2012 r.	w dniu 18.04.2012r., poz. 3481
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla obszaru obejmującego osiedle „Zakręcie”	XXII/180/12	26 kwietnia 2012 r.	w dniu 19 lipca 2012 r. poz. 5436
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla obszaru ul. Sosnowej	XXII/179/12	26 kwietnia 2012 r.	w dniu 20 czerwca 2012r. poz. 4869
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla obszaru Rybienko Leśne	XXIV/204/12	28 czerwca 2012 r.	w dniu 27.07.2012r., poz. 5668
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla miejscowości Skuszew	XXVIII/244/12	25 października 2012 r.	w dniu 29.11.2012r., poz. 8241
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru przemysłowo-produkcyjno-usługowego w Rybnie gmina Wyszaków	XXVIII/243/12	25 października 2012 r.	w dniu 29.11.2012r., poz. 8240
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla obszaru części ul. Pułtuskiej, ul. Włociańskiej i ul. Żytniej	XXXI/273/12	28 grudnia 2012 r.	w dniu 01.02.2013r., poz. 1236
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru obejmującego część wsi Gulczewo w gminie Wyszaków	XXXI/272/12	28 grudnia 2012 r.	w dniu 01.02.2013r., poz. 1236
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru przemysłowo-produkcyjno-usługowego przy ul. Białostockiej w Wyszakowie	XXXII/294/13	14 lutego 2013 r.	w dniu 26.03.2013r., poz. 3568
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla kwartału ulic: 11-go Listopada,	XXXVI/353/13	13 czerwca 2013 r.	w dniu 14.08.2013r., poz. 9250

Pułtuskiej, Wspólnej, Dworcowej, I Armii Wojska Polskiego i Prostej			
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla kwartału ulic: Generała Józefa Sowińskiego, 1 Maja, Prostej i Gen. Wincentego Kowalskiego	XXXVII/368/13	25 lipca 2013 r.	w dniu 06.09.2013r., poz. 9533
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla miejscowości Ślubów	XXXVII/370/13	25 lipca 2013 r.	w dniu 06.09.2013r., poz. 9534
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla obszaru części ul. I Armii Wojska Polskiego i miejscowości Natalin	XXXVII/369/13	25 lipca 2013 r.	w dniu 27.08.2013r., poz. 9399
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla miejscowości Kamieńczyk – etap A	XXXVII/372/13	25 lipca 2013 r.	w dniu 06.09.2013r., poz. 9535
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla ulicy Graficznej oraz części ulic Pułtuskiej i Leśnej	XLV/463/14	13 lutego 2014 r.	w dniu 05.03.2014r., poz. 2004
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla części ulic: Pułtuskiej, 11 Listopada, Zakolejowej, Stefana Okrzei, Serockiej oraz Alei Piłsudskiego	XLVI/471/14	27 marca 2014r.	w dniu 08.04.2014r., poz. 2014
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszakowa dla kwartału ulic: Generała Józefa Sowińskiego, Pułtuskiej, Wąskiej, Tadeusza Kościuszki oraz terenu położonego pomiędzy ulicami: Kościelną, Ignacego Daszyńskiego, Białostocką i Skwerem Jana Pawła II	XLVII/483/14	24 kwietnia 2014 r.	w dniu 05.05.2014r., poz. 4527
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla obrębów geodezyjnych Lucynów, Lucynów Duży, Tumanek i części wsi Deskurów	LIII/549/14	30 października 2014 r.	w dniu 02.12.2014r., poz. 10895
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla obrębów geodezyjnych Olszanka, Sitno, Kręgi Nowe	XXXII/334/17	26 stycznia 2017 r.	w dniu 21.03.2017r., poz. 2722

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla obszaru między ulicami: Żytnią i Sikorskiego – etap I	XXXII/335/17	26 stycznia 2017 r.	w dniu 21.03.2017r., poz. 2723
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla zabudowy wielorodzinnej przy ul. Tadeusza Kościuszki i ul. Stefana Okrzei dla działek nr 5822/25, 6280/3, 6280/2, 4696/7, 4696/6 oraz części działek nr 6280/1, 4696/10	IX/82/15	25 czerwca 2015 r.	w dniu 31 lipca 2015r., poz. 6767
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla zabudowy wielorodzinnej przy ul. Tadeusza Kościuszki i ul. Stefana Okrzei dla działek nr 4696/9, 4696/8, 4697/1, 4697/2, 4697/3, 4697/4, 4696/11, 4712/3, 4712/1, 4712/2, 4713/7, 4713/10, 4713/11, 4713/9, 4714/1, 4714/4 oraz dla części działki nr 4696/10	XXXII/336/17	26 stycznia 2017 r.	w dniu 21 marca 2017r., poz. 2724
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych terenów położonych w miejscowości Wyszków	XXXIX/383/17	18 maja 2017 r.	w dniu 11.07.2017r., poz. 6047
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych obszarów położonych w Wyszkowie – etap I	XIII/118/15	29 października 2015 r.	w dniu 12.12.2015r., poz. 10892
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla terenu położonego pomiędzy ulicami 11 Listopada i Generała Józefa Sowińskiego oraz dla wybranych działek położonych przy ulicach: Stefana Okrzei, 3 Maja, Dolnej i Kazimierza Skarżyńskiego - etap I	XLI/393/17	22 czerwca 2017 r.	w dniu 10.08.2017r., poz. 6666
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych obszarów położonych w Wyszkowie - etap II	XLII/413/17	10 sierpnia 2017 r.	w dniu 02.10.2017r., poz. 8457
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszków dla wybranych obszarów położonych w Rybieniu Starym i Rybieniu Nowym	LI/546/18	28 maja 2018 r.	w dniu 20.07.2018r., poz. 7330
Miejscowy plan zagospodarowania	XLVI/466/17	30 listopada	w dniu

przestrzennego dla terenu zieleni nieurządzonej przy ulicy Jana Matejki, dla działek nr 3558/1, 5628 położonych przy ulicy Pułtuskiej oraz dla działek nr 3434, 3001/3, 3478/1, 3478/4 położonych przy ulicy I Armii Wojska Polskiego		2017 r.	25.01.2018r., poz. 850
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla obrębów geodezyjnych Świniotop, Puste Łąki – etap A	LI/548/18	28 maja 2018 r.	w dniu 20.07.2018r., poz. 7332
Miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla wybranych obszarów przemysłowo-produkcyjno-usługowo-mieszkaniowych w Deskurowie i Ślubowie	LI/547/18	28 maja 2018 r.	w dniu 20.07.2018r., poz. 7331
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla części obrębu geodezyjnego Gulczewo	III/32/18	28 grudnia 2018 r.	w dniu 14.02.2019r., poz. 2166
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla terenu położonego pomiędzy ulicami 11 Listopada i Generała Józefa Sowińskiego oraz dla wybranych działek położonych przy ulicach: Stefana Okrzei, 3 Maja, Dolnej i Kazimierza Skarżyńskiego - etap II	III/33/18	28 grudnia 2018 r.	w dniu 14.02.2019r., poz. 2175
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych terenów położonych przy ulicach Serockiej, Kasztanowej, Świętojańskiej oraz Alei Marszałka J. Piłsudskiego	XVII/181/19	30 grudnia 2019 r.	w dniu 19.02.2020r., poz. 2367
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla działek nr 1180/1, 1180/2 położonych przy ulicy Przemysłowej	XX/228/20	21 maja 2020 r.	w dniu 08.07.2020r., poz. 7544
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych działek położonych przy ulicach: 11 Listopada, Pułtuskiej, Generała Józefa Sowińskiego, Ratuszowej, Komisji Edukacji Narodowej, Szpitalnej, Zapole,	XXI/243/20	25 czerwca 2020 r.	w dniu 27.08.2020r., poz. 8911

Złotych Klosów, 3 Maja oraz Alei Róż wraz z rozstrzygnięciem nadzorczym Wojewody Mazowieckiego Nr WNP-I.4131.116.2020.JF z dnia 23 lipca 2020 r.			
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych terenów położonych przy ulicach: Komisji Edukacji Narodowej, Przemysłowej, Zakolejowej, Stefana Okrzei, Tadeusza Kościuszki, Towarowej, Pułtuskiej, Świętojańskiej – etap I	XXIII/264/20	10 września 2020 r.	w dniu 23.10.2020r., poz. 10621
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla działek obszaru przemysłowego położonego przy ulicy Leśnej	XXV/313/20	3 grudnia 2020r.	w dniu 20.01.2021r. poz. 518
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych działek położonych przy ulicach: 11 Listopada, Pułtuskiej, Generała Józefa Sowińskiego, Ratuszowej, Komisji Edukacji Narodowej, Szpitalnej, Zapole, Złotych Klosów, 3 Maja oraz Alei Róż (CZĘŚĆ 2)	XXV/314/20	3 grudnia 2020 r.	w dniu 04.02.2021r., poz. 896
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych terenów położonych przy ulicach: Centralnej, Stefana Okrzei, Dworcowej, Jana Matejki, Świętojańskiej, Tadeusza Kościuszki, Bankowej, 3 Maja – etap I	XXXV/413/21	13 sierpnia 2021r.	w dniu 18 sierpnia 2021r., poz. 7303
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla wybranych terenów położonych w miejscowościach: Rybienko Stare, Leszczydół – Nowiny, Tulewo Górne, Rybno, Gulczewo, Skuszew, Rybienko Nowe – etap I	XLII/480/22	24 lutego 2022r.	w dniu 02.05.2022r., poz. 5156
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla wybranych terenów położonych w miejscowościach: Rybienko Stare,	XLII/481/22	24 lutego 2022r.	w dniu 02.05.2022r., poz. 5157

Leszczydół – Nowiny, Tulewo Górne, Rybno, Gulczewo, Skuszew, Rybienko Nowe – etap II			
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych terenów położonych przy ulicach: Komisji Edukacji Narodowej, Przemysłowej, Zakolejowej, Stefana Okrzei, Tadeusza Kościuszki, Towarowej, Pułtuskiej, Świętojańskiej – etap II	XLII/482/22	24 lutego 2022r.	w dniu 02.05.2022r., poz. 5158
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla wybranego terenu przemysłowego w obrębie geodezyjnym Kamieńczyk	XLVI/509/22	28 kwietnia 2022r.	w dniu 13.06.2022r., poz. 6519,
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla części Alei Marszałka J. Piłsudskiego oraz terenu położonego przy ulicy Meliorantów i ulicy Handlowej – etap I	XLVII/526/22	9 czerwca 2022r.	w dniu 26.07.2022r., poz. 7946
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych działek położonych przy ulicach: Na Skarpie, Pułtuskiej, Wspólnej, Leśnej, Towarowej, Słonecznej oraz Letniskowej - Etap I	XLIX/561/22	29 września 2022r.	w dniu 10.11.2022r., poz. 11583,
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla wybranych terenów położonych w miejscowościach: Lucynów, Lucynów Duży, Deskurów, Tumanek, Skuszew, Kamieńczyk	XLIX/559/22	29 września 2022r.	w dniu 14.11.2022r., poz. 11621
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych działek położonych przy ulicach: Na Skarpie, Pułtuskiej, Wspólnej, Leśnej, Towarowej, Słonecznej oraz Letniskowej - Etap III	LI/583/22	29 listopada 2022r.	w dniu 10.01.2023r., poz. 285,
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wyszaków dla wybranych terenów położonych w miejscowościach: Tulewo, Tulewo Górne, Rybno, Rybienko Nowe,	LIII/596/22	29 grudnia 2022r.	w dniu 13.02.2023r., poz. 1848,

Rybieńko Stare, Leszczydół–Nowiny, Leszczydół-Pustki, Leszczydół Stary, Leszczydół-Podwielątki, Łosinno			
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Wyszkowa dla wybranych terenów położonych przy ulicach: Centralnej, Stefana Okrzei, Dworcowej, Jana Matejki, Świętojańskiej, Tadeusza Kościuszki, Bankowej, 3 Maja – etap II	LXI/685/23	28 września 2023r.	w dniu 24 listopada 2023r., poz. 12656,

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Wyszaków.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.

Tereny nad Narwią i dolnym Bugiem były stopniowo kolonizowane przez Mazowszan w X - XII w. Od chwili utworzenia przez Bolesława Śmiałego biskupstwa w Płocku, a więc od XI w., okolice Wyszkowa należały do dóbr biskupich. W końcu XI w. biskupi płockcy ufundowali na swoich dobrach kościoły, w tym kościół w Wyszkanie. Swoją dalszą rozwój osada wyszkowska zawdzięczała położeniu na skrzyżowaniu szlaków handlowych – wodnego i lądowego – prowadzących z Rusi na Pomorze oraz ulokowaniu w osadzie miejsca poboru cła. Dzięki korzyściom wynikającym z położenia, Wyszaków stał się wkrótce centrum rynku lokalnego. Politycznie i gospodarczo podporządkowany był Pułtuskiemu.

Pierwsze pisane wzmianki na temat Wyszkowa pochodzą z dokumentu księcia Konrada Mazowieckiego z 1203 r. W dokumentach XIII – XVI w. pojawiają się następujące nazwy tej miejscowości: „Vysskowo” (1240), „Wyschcowo” (1249), „villam Wiscowo” (1347), „Wischkowo” (1438), „Wiskowo” (1578). Dokumenty z XIV w. wymieniają sąsiednie wsie, podporządkowane kościołowi w Wyszkanie, a są to: Gulczewo, Brańsk (Brańszczyk), Ślubowo, Rybno, Stopsko, Turzyn, Skuszewo i Pniewo. Drugim ważnym ośrodkiem na terenie dzisiejszej gminy Wyszaków był gród książęcy Kamieniec Mazowiecki (dzisiejszy Kamieńczyk). O ile przekazy źródłowe nie potwierdzają istnienia w XV w. przeprawy i komory celnej w Wyszkanie, to z pewnością istniała ona w Kamieńcu. Mimo istotnej roli Wyszkowa jako ośrodka handlu lokalnego, to właśnie sąsiedni Kamieniec w 1428 r. uzyskał jako pierwszy prawa miejskie i stał się siedzibą powiatu, w skład którego wchodziła wyszkowska osada. W 1501 r. jednak i ona uzyskała prawa miejskie. Herb miasta Wyszkowa, nawiązujący do herbu biskupów płockich przedstawiał poziomy czerwony pas, przecinający pośrodku białe tło tarczy. Priorytetem dla Wyszkowa w XVI w. stało się wybudowanie mostu na Bugu – dotychczas przeprawa i most znajdowały się w Kamieńcu i to tam kierowali się podróżni, przynosząc zyski miastu. Ówczesny Kamieniec znacznie wyprzedzał Wyszaków: w mieście stał zamek obronny, ratusz, sukienice, 3 kościoły oraz klasztor sióstr wizytek. Różnice widoczne były również w liczbie ludności: w drugiej połowie XVI w. Wyszaków zamieszkiwało ok. 1 tysiąc mieszkańców, podczas gdy sąsiednie: Kamieniec, Brok i Ostrów liczyły 2-5 tysięcy mieszkańców. W 1528 r. król Zygmunt Stary zezwolił na budowę mostu w Wyszkanie oraz pobieranie opłaty za przejazd. W XVI i pierwszej połowie XVII w. miasto przeżywało okres rozkwitu. W tym czasie biskup Piotr Dunin – Wolski wznosił w Wyszkanie pałac – letnią rezydencję biskupów płockich. W połowie XVII w. w pałacu zamieszkał syn Zygmunta III Wazy – Ferdynand Waza. O jego pobycie świadczy obelisk, na którym widnieją płaskorzeźby

przedstawiające herb Wazów. XVII wiek przyniósł mieszkańcom Wyszkowa całą serię zniszczeń, które rozpoczął najazd szwedzki. Miasto wraz z kościołem zostało spalone, a letnia rezydencja biskupów zdewastowana. Wraz z upadkiem miasta nastąpił upadek wyszkowskiego rzemiosła. Na początku XVIII w. miasto dotknęły klęski żywiołowe i zarazy, w wyniku czego, mimo otrzymanych praw miejskich, Wyszaków stał się z powrotem osadą rolniczą. Odbudowa miasta nastąpiła w drugiej połowie XVIII w., ale wraz z nią nie nastąpiło ożywienie życia gospodarczego. W skład wyszkowskiej parafii wchodziło w tamtym czasie 13 wiosek: Gulczewo, Korszlaki, Kręgi, Młynarze Gulczewskie, Ochudno, Olszanka, Ostrowy, Porządzie, Przewóz, Rybienko, Rybno, Sitno i Skuszewo. W sumie parafia liczyła 1371 osób. Po trzecim rozbiore Polski Wyszaków znalazł się w granicach państwa pruskiego – w departamencie plockim, w powiecie pułuskim. W skład departamentu plockiego wchodził również powiat kamieńczykowski. Nowe władze przystąpiły do przebudowy i porządkowania miast. Rządy pruskie nie trwały jednak długo. Przemarsz ustępujących wojsk pruskich i rosyjskich oraz wkraczających oddziałów Napoleona pozostawiły te okolice w tragicznym stanie. W czasach Księstwa Warszawskiego Wyszaków był najmniejszym miastem powiatu pułuskiego. Po upadku Księstwa Warszawskiego całe Mazowsze znalazło się w zaborze rosyjskim. W latach Królestwa Polskiego Wyszaków, położony przy głównym trakcie prowadzącym z Warszawy do Białegostoku, był siedzibą urzędu pocztowego i sytuował się w rzędzie miast małych. Poważną przeszkodę dla rozwoju miasta stanowił brak przystani i mostu na Bugu.

Liczne partie powstańcze działające w okolicy w Powstaniu Styczniowym w 1863 r. ściągnęły na miasto restrykcje. Na mocy ukazu carskiego z 1869 r. Wyszaków został pozbawiony praw miejskich. Podobny los spotkał również sąsiedni Kamieńczyk, który nigdy już nie podniósł się z upadku. W Wyszowie natomiast, mimo odebrania praw miejskich, nastąpił rozwój rzemiosła, a głównym źródłem utrzymania mieszkańców stał się handel. Wkrótce Wyszaków wyrósł na ważny ośrodek handlu lokalnego, który obejmował swoim zasięgiem wioski leżące w promieniu 10-15 km, m.in. Sitno, Leszczydół, Brańszczyk, Kręgi, Skuszewo oraz Kamieńczyk. Na przełomie XIX i XX w. Wyszaków stał się jednym z ośrodków produkcji przemysłowej na Mazowszu. Wybudowano tu browar, a w 1906 r. powstał największy zakład przemysłowy – huta szkła, specjalizująca się w produkcji butelek. Na decyzję o jej lokalizacji istotny wpływ miała bliskość Warszawy oraz położenie przy uruchomionej w 1897 r. linii kolejowej. Lata pierwszej wojny światowej przyniosły upadek wyszkowskiego handlu, rzemiosła i rolnictwa. Po odzyskaniu niepodległości, miastu zwrócono w 1919 r. prawa miejskie i włączono – w granicach powiatu pułuskiego – do województwa warszawskiego. Już jednak w 1920 r. ziemie te kolejny raz stały się polem walki o wolność kraju. W latach drugiej Rzeczypospolitej Wyszaków był pod względem liczby ludności drugim za Pułuskim miastem powiatu, wyprzedzając Nasielsk i Serock. W skład gminy wchodziło ogółem 20 miejscowości, a największe z nich to: Rząśnik, Leszczydół-Nowiny, Wielątka, Dąbrowa, Leszczydół i Porządzie. Wyszaków był jednym z ważniejszych ośrodków przemysłu na Mazowszu Północnym. Największym zakładem była nadal huta szkła, istniał tu także browar, otwarto fabrykę maszyn rolniczych i fabrykę wyrobów piaskowo- cementowych. Istotną rolę odgrywała w mieście również produkcja rzemieślnicza. Na rozwój Wyszkowa niewątpliwym wpływ miało położenie przy linii kolejowej oraz na trasie Warszawa – Białystok, którą zaczęły kursować autobusy. Opracowywane były plany przebudowy mostu kołowego i kolejowego na Bugu. Wyszaków, jak i pobliskie Rybienko, ze względu na mikroklimat i piękną plażę, zostały odkryte przez mieszkańców Warszawy – powstały tu pierwsze ogrody działkowe i wille letniskowe. Liczba

ludności w Wyszakowie wzrosła w 1939 r. do 12,5 tysiąca. W trakcie drugiej wojny światowej miasto zostało doszczętnie zniszczone, sąsiednie wioski rozgrabione, ludność zdziesiątkowana. Przez kilka miesięcy, tuż po wyzwoleniu, Wyszaków był tymczasową siedzibą władz powiatowych. W Wyszakowie likwidowano prywatne zakłady pracy, na własność państwa przeszedł wyszkowski browar i huta szkła.

W 1956 r. utworzono powiat wyszkowski. W jego skład wchodziły początkowo 23 gromady. Brak większych ośrodków przemysłowych zmuszał mieszkańców miasta do szukania pracy poza nim. Wiele osób z Wyszakowa i okolic dojeżdżało do pracy do Warszawy. Po odbudowie mostu kolejowego na Bugu, Wyszaków stał się ważnym węzłem komunikacyjnym. Przez teren powiatu przechodziła m.in. droga międzynarodowa Paryż – Praga – Warszawa - Leningrad. W Wyszakowie wybudowano fabrykę mebli, zakłady przemysłu spożywczego, metalowego i samochodowego, nastąpiła też rozbudowa huty szkła i modernizacja browaru. Gdy w 1972 r. zlikwidowano gromady i wprowadzono gminy, w skład powiatu wyszkowskiego wchodziło 5 gmin: Brańszczyk, Długosiodło, Rząśnik, Somianka oraz Wyszaków. Po trzech latach, na mocy ustawy o nowym podziale administracyjnym kraju, powiat wyszkowski został zlikwidowany, a Wyszaków stał się miastem – gminą w granicach województwa ostrołęckiego. Był wówczas jednym z ważniejszych ośrodków przemysłowych w całym województwie. Po reformie administracyjnej kraju w 1999 r. gmina Wyszaków stała się częścią powiatu wyszkowskiego, włączonego do województwa mazowieckiego. Obecnie Wyszaków to tereny ciekawe pod względem turystycznym i rekreacyjnym, przedsiębiorstwa usytuowane w mieście nie przekraczają norm zanieczyszczenia, co czyni środowisko przyjaznym. Największym przedsiębiorstwem w Wyszakowie jest firma poligraficzna „Quad-Winkowski Sp. z o. o.”, Centrum Poligraficzno-Logistyczne, powstała w kwietniu 2005 r. dzięki staraniom burmistrza Wyszakowa i właściciela firmy, powierzchnia hal wynosi 6,5 ha, zaś powierzchnia działki 16,8. Firma do końca 2010 r. zatrudniała 1200 pracowników (www.winkowski.pl). W 2012 r. nastąpiła zmiana nazwy na Quad/Graphics Europe. Istnieje także przemysł szklarski, metalowy, drukarnia, wiele zakładów rzemieślniczych i usługowych. Gros firm miejscowych zajmuje się tranzytem międzynarodowym. Swoje filie mają tutaj takie potentaci handlowi jak: „Lidl”, „Biedronka”, „Kaufland” czy „Delikatesy Centrum”. Przez Wyszaków biegnie droga krajowa nr 8 i 62, wybudowana została obwodnica miasta, która jest częścią projektowanej drogi ekspresowej S8. Komunikację ze stolicą znacznie ułatwiło i przyspieszyło wybudowanie drogi ekspresowej na odcinku Wyszaków-Radzymin - w ciągu drogi S8. Oprócz tego przez miasto biegnie droga kolejowa Warszawa-Ostrołęka. Wyszaków to także siedziba szkół podstawowych, szkół średnich, policealnych, oraz Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica.

Wyszaków leży nad rzeką Bug i nie sposób pominąć jego walory krajobrazowe. Piękno Bugu można podziwiać z tarasu widokowego położonego obok mostu drogowego, ale by odkryć więcej jego tajemnic, należy wypłynąć na rzekę łódką lub kajakiem, korzystając z oferty znajdujących się w okolicy wypożyczalni.

Krajobrazy i przyroda tej jednej z ostatnich w Europie, dużej, ale nieuregulowanej, płynącej swobodnie, szerokimi zakolami rzeki - może zachwycić każdego. Bug obfituje też w ryby, co potwierdzają swymi opowieściami i trofeami wędkarze. Latem otwierane jest kąpielisko. Na miejskiej plaży można się opalać i pograć w siatkówkę, a także odpocząć.

W okolicy jest wiele niezwykłych miejsc, do których można dotrzeć wędrując pieszo albo rowerem – samodzielnie lub w zorganizowanych grupach prowadzonych przez wyszkowskich przewodników. Wędrując wzdłuż brzegu rzeki przez łągi, wśród starorzeczy, wodnych oczek można dotrzeć do ukrytego wśród olch, tajemniczego Jeziora Głusza, by przypomnieć sobie

legendę o zatopionym kościele, wystraszyć liska i poobserwować żeremia bobrów. Idąc, wśród zaniepokojonych czajek, drugą stroną rzeki warto dotrzeć na Kółko, by tam wśród wierzb, topoli, sosen i dębów wysłuchać porannego koncertu ptaków. Idąc dalej, przez Suwiec można dotrzeć do Kamieńczyka, podziwiając po drodze guzowate, rozcapierzone sokory - czarne topole i odwiedzić muzeum Henryka Słowikowskiego, by wraz z gawędami właściciela przenieść się w czasy flisaków i oryli. Czasy te upamiętnia stojący na rynku kamienny pomnik flisaka. Jeszcze dalej, już za Liwcem, rozciągają się rozkwiecione i pachnące ziołami podmokłe łąki Rafy, rozłożone wśród ukrytych w kępach drzew i wiklinowych zaroślach starorzeczy.

Wędrujących w dół rzeki zainteresują wielkie stare jałowce, sosny i wierzby oraz podmywany brzeg uroczyska Kaleń. Równie ciekawe są, leżące po drugiej prawej stronie rzeki, okolice Rybna i Gulczewa. W Gulczewie przez prawie 30 lat mieszkał wybitny malarz i patriota – profesor Ludwik Maciąg.

Wiosną i latem, wspaniale wędruje się polnymi drogami, wśród lekko pofałdowanej szachownicy łąk i pól, między łąkami zbóż, bogato upstrzonych polnymi kwiatami. Przestrzeń pól jest urozmaicona sosnowymi laskami i zagajnikami. Drogi obsadzone starymi wierzby – podkreślają romantyzm, nostalgicznego pejzażu Mazowsza. Rolniczy charakter okolic podkreślają uroczyście obchodzone dożynki. O każdej porze roku wrażeń mogą dostarczyć bory i lasy Puszczy Białej i Puszczy Kamienieckiej. Ich uroczyska kryją wiele zwierząt z łosiem i jeleniami na czele. Nie brakuje tu lisów, dzików i saren. Wiosną, z głębi mateczników Fidestu słychać fanfary żurawi. Gnieździ się tu hajstra – bocian czarny. Wysoko na niebie krążą ptasie drapieżniki, a wśród pni można zaobserwować dzięcioła czarnego lub kowalika. Nie brakuje też innych przedstawicieli fauny, a i flora prezentuje swe prawdziwe bogactwo. Roi się od grzybów, jagód i innych owoców leśnego runa. Pod koniec lata i we wrześniu w okolicach Mostówki warto zobaczyć największe w Polsce wrzosowiska mącznicowe.

5.2.2. Krajobraz kulturowy.

Krajobraz kulturowy definiuje art. 4 pkt 14 u.o.z.o.z. , który postrzegany jest przez ludzi jako przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych („małe ojczyzny”), regionów i państwa. Wobec tego konieczne jest utrzymanie i eksponowanie jego wartości, podejmując działania odnoszące się zarówno do ochrony dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinno być: ukształtowanie terenu, jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje zagospodarowania.

Na krajobraz kulturowy składa się jego zabudowa w podziale na różne funkcje, które pełni oraz pozostała infrastruktura miejska, w tym zieleń. Budowle miejskie dzieli się na budynki mieszkalne, budynki użyteczności publicznej, architekturę sakralną oraz architekturę przemysłową i obronną. Na terenie gminy mogą też występować zespoły dworskie i pałacowe, jako założenia od początku o charakterze miejskim lub wchłonięte w granice gminy przy jej powiększaniu się. Zabytkowa zieleń na terenach miejskich to przede wszystkim parki oraz zieleń cmentarza lub związana z miejscami pamięci.

Niemal do końca XIX wieku większość budynków w mieście i na wsi była drewniana. Wyjątek zaś stanowiły obiekty sakralne i nieliczne domy murowane. Koniec XIX i początek XX wieku zaczął sprzyjać rozwojowi gminy. Wybudowano w tym okresie kilkadziesiąt budynków murowanych. Często były to murowane, dwupiętrowe kamienice z wykorzystywanym

poddaszem do zamieszkania. Na przełomie 1960 – 1985 roku powstało wiele budynków wielorodzinnych i wielokondygnacyjnych. W tym samym okresie stare drewniane domy zostały zburzone i na ich miejscu wyrosły murowane domy mieszkalne, reprezentujące najczęściej styl klasyczny.

Najważniejszymi zabytkowymi budowlami sakralnymi w Gminie Wyszaków są: kościół parafialny pw. Św. Idziego wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m w Wyszowie przy ul. Białoostockiej, murowany budynek plebanii wzniesiony pod koniec XIX wieku, znajdujący się w Wyszowie przy ul. Białoostockiej, Kościół parafialny neogotycki, murowany, zbudowany na przełomie XIX i XX wieku wg projektu architekta Józefa Dziekońskiego w Kamieńczuku, murowany budynek plebanii wzniesiony w 1901 roku w zakresie elewacji, bryły i gabarytu, znajdujący się przy ul. Wyszyńskiego 6 w Kamieńczuku, drewniany kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski w Wyszowie przy ul. Władysława Broniewskiego (Rybieńko Leśne) wraz z najbliższym otoczeniem, wybudowany w latach 1920-1932, wg projektu Juliana Bursche, najstarsza część cmentarza parafialnego rzymsko-katolickiego w Wyszowie. Warto wymienić również zabytki sakralne znajdujące się w miejscowości Kamieńczyk: to drewniany budynek dzwonnicy wzniesiony w 1885 roku, teren cmentarza przykościelnego w granicach działki nr 70 oraz neogotycką bramę główną prowadzącą na teren cmentarza przy ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Kolejnym zabytkiem o wartościach historycznych jest rzeźba N.P. Marii Niepokalanego Poczęcia, barokowa o wysokości około 1 m, znajdująca się w kapliczce przy drodze prowadzącej do kościoła parafialnego (św. Idziego) w Wyszowie. Nie sposób nie wspomnieć o zabytkowym parku podworskim z XIX wieku usytuowanym w Olszance czy też zabytkowym dworze w Halinie – drewniano-ceglanym, zbudowanym w 1905 r. w miejscowości Puste Łąki przy ul. Loretańskiej 10. Warta uwagi jest również willa murowana wraz z tarasem i terenem ogrodu, wzniesiona w latach 1933-1936 przy Alei Wolności w Wyszowie (Rybieńku Leśnym). Chlubą krajobrazu kulturowego Gminy Wyszaków jest Park Miejski im. Karola Ferdynanda Wazy. Jest ważnym miejscem wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców naszego miasta. Park im. Karola Ferdynanda Wazy, przed II wojną światową nazywany był Ogrodem Senatorskim. Nazwa parku wywodziła się od pałacu, w którym kiedyś zamieszkiwał poroźbiorowy senator rosyjski Sołowiow. Otrzymał on majorat Wyszaków po upadku powstania styczniowego. Do dnia wybuchu wojny w 1939 roku mieścił się w nim budynek koedukacyjnego gimnazjum i liceum. Uczniowie szkoły korzystać mogli z dobrze rozwiniętej infrastruktury sportowej, m.in z boiska do piłki siatkowej, kortów tenisowych, ścieżek biegowych oraz skoczni lekkoatletycznej. W parku znajdowały się również dwie sadzawki, które w okresie zimowym wykorzystywane były jako lodowisko do jazdy na łyżwach, a także do rozgrywek hokejowych. II wojna światowa przyniosła ogromne zniszczenia i zdewastowanie pięknego Ogrodu Senatorskiego. Pozostał po nim wypalony szkielet budynku gimnazjalnego, zryte bombami i okopami boiska oraz zniszczone ogrodzenie. W sadzawkach pływały potamane gałęzie, skrawki materiałów, oraz skrzynki po amunicji. Piwnice gimnazjum pełne były nadpalonych i spalonych dokumentów oraz książek.

W czasie okupacji dyrektor gimnazjum Apolinary Rytel, aby przetrwać trudny okres i utrzymać rodzinę obsiał zbożem dawne boiska i posadził warzywa.

Gimnazjum wznowiło swoją działalność w wynajmowanych pokojach, a zaraz po tym powstała idea odbudowania zrujnowanego budynku. W ramach czesnego rodzice uczącej się młodzieży zwozili materiały budowlane. Przy ruinach budynku na nowo powstały boiska do siatkówki i do gry w „dwa ognie”, młodzież przychodziła tu na zajęcia wychowania fizycznego.

Plany na odbudowę budynku dawnej szkoły runęły, gdy prywatne gimnazjum zostało

upaństwowione i znalazło nową lokalizację (w budynku obecnej Szkoły Podstawowej nr 1 i I Liceum Ogólnokształcącego). Zmarł również charyzmatyczny dyrektor szkoły Apolinary Rytel. Ogród nadal częściowo wykorzystywany był do uprawy rolnej, sadzawki w skutek obniżenia się wód gruntowych zaczęły wysychać i znikać jedna po drugiej. Zaprzeszono w końcu używać nazwy Ogród Senatorski i zaczęto go tytułować parkiem gimnazjalnym.

W okresie latach 80-tych XX wieku, nazywany „Parkiem 30-lecia PRL”, by po transformacji ustrojowej, decyzją Rady Miejskiej zmienić nazwę na „Park im. Karola Ferdynanda Wazy”.

Drzewostan stanowiły długowieczne gatunki rodzime, a w szczególności lipy, klony i dęby. Druga wojna światowa była dramatycznym okresem w historii Wyszakowa i parku. Zniszczeniu uległo około 65% drzewostanu. Do początku lat dziewięćdziesiątych, obiekt ulegał powolnej degradacji. Zniszczono oświetlenie, ławki, śmietniki, rozebrano kosztowną nawierzchnię kortu tenisowego. Po amfiteatrze pozostało wzniesienie po trybunach, pełniące obecnie rolę górkę saneczkowej itp. Jako relikwium przeszłości w parku zachowała się stróżówka parkowa w stylu neogotyckim, wybudowana na terenie dawnego folwarku biskupa płockiego Karola Ferdynanda Wazy w połowie XIX wieku.

Na terenie zabytkowego parku w okresie letnim organizowane są imprezy artystyczne i rozrywkowe przyciągające odbiorców z terenu całego powiatu wyszkowskiego. Do miejsca pięknego krajobrazowo i przyrodniczego, idealnego na turystykę weekendową i aktywny wypoczynek, miejsca, w którym warto przebywać. Atrakcje czekające na najmłodszych, zachęcają całe rodziny do spędzania wolnego czasu na łonie natury. Wyszkowski park stale pięknieje. Z myślą o mieszkańcach naszego miasta przeznaczono część parku na place zabaw, zabezpieczono skarpę od strony rzeki Bug, powstała ścieżka edukacyjno-informacyjna oraz obiekty małej architektury (tablice edukacyjno-informacyjne z QR kodami), z których można się dowiedzieć o historii Wyszakowa i najważniejszych postaciach z nim związanych. Na terenie parku powstała również ławeczka z postacią siedzącego Jerzego Różyckiego – nazwanego „cudownym dzieckiem” polskiej kryptologii. Nasz park również słynie z wiewiórek wykonanych z brązu, które nawiązują do gospodarczej historii naszego miasta. Rzeźby te można dostrzec podczas spacerów. Tuż przy zabytkowej kordegardzie usytuowany został info kiosk, w którym dostępne są informacje dotyczące poszczególnych stref oraz dodatkowo informacje na temat fauny i flory zabytkowego parku. Warto wspomnieć o makiemie z brązu przedstawiającej mieszczący się niegdyś w parku pałacyk, w którym swoją siedzibę miało Gimnazjum Koedukacyjnego Towarzystwa Szkoły Średniej. Projekt budynku Gimnazjum odtworzony został w „Wirtualnej Rzeczywistości”, dzięki czemu przy wykorzystaniu nowoczesnej technologii, używając własnego telefonu każdy mieszkaniec może zobaczyć jak budynek Szkoły wyglądałby w teraźniejszym otoczeniu. Kolejną atrakcją w parku jest tężnia solankowa, która również jak wymienione wyżej strefy tematyczne, powstała dzięki realizacji projektu pn. „Wzrost potencjału turystycznego Gminy Wyszaków poprzez ochronę obiektów zabytkowych – etap II”. Na realizację zadania Gmina Wyszaków pozyskała przeszło 800 tysięcy złotych dofinansowania. Należy podkreślić, że w parku wyremontowane zostały zniszczone alejki, a także powstały elementy małej architektury w postaci ławek, koszy na śmieci czy stojaków na rowery. Atrakcją na terenie parku jest także siłownia plenerowa, która cieszy się ogromnym powodzeniem. Nie mogło zabraknąć miejsca na powstanie miejskiej toalety.

Integralną częścią Parku Karola Ferdynanda Wazy jest Obelisk Wazów najstarszy zabytek na terenie Gminy Wyszaków, usytuowany na skwerze przy ul. 3 Maja w Wyszakowie. Jest to barokowy obelisk wystawiony po 1655 roku, ufundowany przez Jana Kazimierza, według projektu architekta Giovaniego Batysty Giseleniego. Został ufundowany dla uczczenia pamięci

śmierci biskupa płockiego Karola Ferdynanda Wazy, czwartego syna Zygmunta III, przyrodniego brata Jana Kazimierza. Obelisk został wykonany z czerwono – brązowego marmuru i ustawiony na trzystopniowym cokole z wydatnym impostem o profilowanym gzymsie. Na ścianach cokołu z czterech stron wykuto identyczne płaskorzeźby – herb Wazów: snop zboża z koroną. Całość zakończona jest kulą z krzyżem podwójnie przekreślonym. Obelisk stanowi jeden z najstarszych i unikalnych przykładów zabytków tego typu w skali kraju.

Lokalizacja w obszarze środowiska miejskiego w warunkach oddziaływania zewnętrznych czynników atmosferycznych, materiały z których został wykonany, poszczególne elementy kamienne i metalowe uległy naturalnym procesom starzenia oraz intensywnym procesom korozji i dezintegracji na skutek czynników chemicznych, fizycznych i mechanicznych zmieniającego się środowiska miejskiego. Ważnym zadaniem było przywrócenie walorów estetycznych i funkcji użytkowych przy zastosowaniu współczesnych metod konserwatorskich. W 2018 r. w ramach realizacji zadania pn.: „Wzrost potencjału turystycznego Gminy Wyszaków poprzez ochronę obiektów zabytkowych” dofinansowanego ze środków w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 wykonano prace programu konserwacji Obelisku Wazów. Prace polegały m.in. na dezynfekcji powierzchni, czyszczeniu, usunięciu pozostałości korozyjnych, zabezpieczenie i ochrona struktury. Dokonano również modernizacji oświetlenia w parku, w zakresie podświetlenia pomników przyrody i cennych drzew.

Obecnie na terenie Gminy Wyszaków znajdują się 23 pomniki przyrody ożywionej. Poza gruszą z ulicy Władysława Broniewskiego (Rybieńko Leśne) pozostałe wszystkie są dębami. Najokazalsze zaś rosną w Drogoszewie. W parku zabytkowym dwa dęby szypułkowe są zaliczone do pomników przyrody.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Jedną z podstaw kształtowania tożsamości społeczeństwa, społeczności regionalnych i lokalnych oraz jednostek jest niematerialne dziedzictwo kulturowe. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w realizacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody.

W 2003 roku UNESCO uchwaliło konwencję w sprawie ochrony tego dziedzictwa, które przejawia się między innymi w następujących dziedzinach:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa niematerialnego;
- b) sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

W Polsce Konwencja weszła w życie w dniu 16 sierpnia 2011 r. Działający przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Zespół ds. Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego zdefiniował polskie dziedzictwo niematerialne jako:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- praktyki społeczno-kulturowe,
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, mimo iż jest kruche, jest istotnym czynnikiem w procesie utrzymywania różnorodności kulturowej w obliczu zjawisk takich jak postępująca globalizacja. Zrozumienie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest niekoniecznie piękne, oryginalne czy wyjątkowe. Każdy przejaw tego dziedzictwa jest cenny dla tych, którzy go praktykują i zapewnia im poczucie przynależności do ich wspólnoty. Każde z tych zjawisk ma najwyższą wartość dla kultywującej je społeczności. Dlatego zjawiska z zakresu niematerialnego dziedzictwa kulturowego nie podlegają obiektywnym ocenom i wartościującym porównaniom.

W Gminie Wyszaków kultywowane jest między innymi dziedzictwo niematerialne regionu Puszczy Białej. Powstały w 1965 roku Zespół Pieśni i Tańca „Wyszaków” oprócz folkloru kurpiowskiego Puszczy Białej, kultywuje pieśni i tańce z różnych regionów Polski, m.in.: Polonez z okolic Wyszkowa, obrazki z okolic Łowicza i Opoczna oraz tańce i przyśpiewki z okolic Krakowa. Dzieci i młodzież wystąpiły już na kilkudziesięciu koncertach w kraju i zagranicą zdobywając liczne sukcesy.

Kolejnym zespołem, który skupia miłośników sztuki i tradycji folklorystycznej jest Zespół Pieśni i Tańca „Oberek”. Wychodząc poza konwencję zespołu śpiewaczego seniorów, systematycznie przygotowuje i prezentuje widowiska sceniczne. Zespół ten regularnie uczestniczy w prestiżowych imprezach i przeglądach folklorystycznych, zdobywając w nich cenne nagrody, promuje Wyszaków, mierząc się często z podobnymi zespołami Europy i świata.

Działający w ramach Stowarzyszenia Przyjaciół Wyszkowa, Puszczy Białej i Kamienieckiej Zespół śpiewaczy „Wyszkowiaczy” w swoim repertuarze posiada pieśni patriotyczne, religijne i okolicznościowe. Jest częstym gościem uroczystości gminnych, w tym wydarzeń o charakterze kulturalnym i patriotycznym. Zespół jest laureatem wielu nagród i wyróżnień.

Nie sposób nie wymienić również Zespołu śpiewaczego „Nadbużanie” przy Domu Dziennego Pobytu, działającego w strukturze Ośrodka Pomocy Społecznej w Wyszkanie. Zespół wykonuje utwory o zróżnicowanej tematyce, bierze udział w różnych przeglądach i festiwalach, ponadto swoimi występami uświetnia lokalne uroczystości. Współpracuje z innymi klubami seniora i zespołami śpiewaczymi, z Wyszkowskim Ośrodkiem Kultury „Hutnik” oraz Miejsko-Gminną Biblioteką Publiczną.

Na szczególną uwagę zasługuje Młodzieżowa Orkiestra Dęta Straży Pożarnej w Wyszkanie, która powstała w 1904 r. i jest jedną z najstarszych orkiestr tego typu w Polsce. Zespół skupia młodych muzyków-amatorów z Wyszkowa i okolic. Obejmuje niemal wszystkie rodzaje muzyki, począwszy od muzyki rozrywkowej, w tym najnowszych standardów światowych, opracowanych specjalnie na potrzeby Orkiestry. Biorąc udział w przeróżnych festiwalach i konkursach zdobyła liczne nagrody. Zachwycała się nią publiczność w Niemczech, Szwecji, Białorusi, Litwy, Bułgarii, Grecji i Ukrainy. Koncertowała dwukrotnie w Stanach Zjednoczonych, gdzie na zaproszenie Polonii w Nowym Jorku poprowadziła Paradę Pułaskiego.

Należy wspomnieć o Orkiestrze Reprezentacyjnej Ligi Morskiej i Rzecznej, która swoją działalność rozpoczęła w 2008 r. Orkiestrę muzyczną tworzą muzycy nie tylko z Wyszkowa, ale też z Pułuska, Ciechanowa, Jońca, Marek, czy Warszawy. Swoim repertuarem uświetnia liczne uroczystości, a jest to muzyka patriotyczna, rozrywkowa, klasyczna i filmowa.

Kolejnym, ale działającym na zasadach fundacji, której głównym celem jest szerzenie nowej, kreatywnej przestrzeni artystycznej i promowanie sztuki tanecznej w Polsce jest Wyszkowski Teatr Tańca. Fundacja powstała w 2013 roku w Wyszkanie. Zespół liczy 21 tancerzy, reprezentujących styl współczesny, contemporary & modern z szerokim wachlarzem osiągnięć w Polsce.

Niewątpliwą popularnością cieszy się Rewia Dziecięca „Sylaba”, która powstała w 1984 r. w Domu Kultury „Hutnik” w Wyszakowie. Jest to najstarsza i najbardziej utytułowana amatorska dziecięca grupa wokalnie-taneczna w Polsce. Tańczyło w niej 3500 dziewcząt, a obecnie jest ich około 200. Od czasów powstania rewia godnie reprezentowała i nadal reprezentuje nasze miasto w kraju i poza jego granicami, zdobywając najwyższe trofea.

Swą funkcję kulturalną z powodzeniem pełni Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Wyszakowie. Pierwsze zmianki o powstaniu Biblioteki miejskiej z czytelnią w Wyszakowie sięgają kwietnia 1909 r., gdzie wcześniej była biblioteka parafialna i prywatna biblioteka w pałacu Skarżyńskich. Od stycznia 1949 r. na podstawie Dekretu o bibliotekach oraz uchwały Miejskiej Rady Narodowej została uruchomiona działalność biblioteki. Można zapoznać się nie tylko z literaturą piękną, ale też wziąć udział w wielu spotkaniach z autorami książek, wernisażach, wystawach, koncertach i projekcjach filmów. Warty uwagi jest jej dział zajmujący się zbieraniem pamiątek i gromadzeniem wiedzy z dziejów miasta i regionu.

Prowadzeniem działalności kulturalnej w Wyszakowie oprócz biblioteki zajmuje się Wyszakowski Ośrodek Kultury „Hutnik”, który organizuje wiele imprez kierując je dla osób i grup w różnym wieku, poprzez widowiska taneczne, koncerty, spektakle teatralne, występy kabaretowe, wystawy plastyczne, seanse filmowe, prelekcje tematyczne, a również wyprawy survivalowe, wycieczki krajoznawcze, piesze i rowerowe, spływy kajakowe, rejsy żeglarskie i wyprawy górskie. Ośrodek prowadzi wiele kół zainteresowań i jest mentorem zespołów tanecznych, muzycznych i śpiewaczych. Bardzo ciekawie zajęcia prowadzi koło plastyczne, inspirując i dając swym wychowankom solidne podstawy dla dalszego rozwoju swych zainteresowań.

W jednej z najpiękniejszych miejscowości w Gminie Wyszaków - Kamieńczyku, organizowany jest w ramach promocji naturalnych walorów turystycznych, coroczny „Festiwal Miodu i Chleba”. Impreza ta, skierowana jest zarówno do wyszkowian, letników i turystów odpoczywających tutaj o różnych porach roku, a także dla mieszkańców Warszawy, którzy mogą znaleźć chwilę wytchnienia i moc smakołyków podczas kamieńczykowskiego festiwalu. Króluje na nim chleb i miód, ale goszczą także dary pól i łąk, wszelkie produkty naturalne i wytwarzane według tradycyjnych receptur. Jest to również okazja do promocji i obyczajów naszego regionu – obrzędów, rękodzieła ludowego, naszej lokalnej historii. Znajdzie tu coś dla siebie każdy, kto z sentymentem ogląda się czasem w lata młodości swoich rodziców i pod strzechę dziadków.

5.2.4. Zabytki archeologiczne

Według art. 2 ust. 4 u.o.z.o.z. zabytek archeologiczny to „zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworach bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Zgodnie z art. 6 pkt 3 u.o.z.o.z. wszelkie zabytki archeologiczne, bez względu na ich stan zachowania, podlegają ochronie i opiece.

Zabytki archeologiczne stanowią o tyle szczególną grupę zabytków, że jako obiekty rozproszone, występujące w zasadzie wszędzie, także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych, są szczególnie narażone na dewastację a nawet kradzieże. W większości przypadków nie jest fizycznie możliwe objęcie zabytków archeologicznych monitoringiem.

Toteż w odniesieniu do tych zabytków szczególne znaczenie ma edukacja. Kolejną specyficzną cechą tej kategorii zabytków jest niewielka procentowo ich reprezentacja w rejestrze zabytków. Wobec czego, w stosunku do tej kategorii zabytków rejestr nie jest absolutnie miarodajny co do ich faktycznej ilości.

Rozwój przemysłu, turystyki i budownictwa może okazać się istotnym zagrożeniem dla zabytków archeologicznych, z tego też względu tak ważne jest dopełnienie przez inwestorów wymogów konserwatorskich, określonych przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Należy podkreślić, że wszystkie pozwolenie obejmujące prace ziemne zawierają warunki, które nakładają obowiązek niezwłocznego zawiadomienia konserwatora zabytków o zagrożeniach lub nowych okolicznościach ujawnionych w trakcie prowadzenia robót budowlanych. W przypadku odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje podejrzenie, że może być zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkrytą rzecz, zabezpieczyć ją i niezwłocznie zawiadomić o tym fakcie Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik przyrody;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków jest podstawową i najstarszą formą ochrony zabytków. Pierwotny aktualny rejestr zabytków został powołany na podstawie rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 17 lipca 1928 r. o prowadzeniu rejestrów zabytków i miał obejmować wszystkie zabytki znajdujące się na obszarze danego województwa. Aktualnie rejestr zabytków jest regulowany przepisami obowiązującej u.o.z.o.z. oraz rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Podstawą wpisu do rejestru jest decyzja administracyjna wydawana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, uznająca dany obiekt za zabytek. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków na podstawie decyzji o wpisie tego zabytku do rejestru. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję z urzędu o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Wpis do rejestru zabytków ma daleko idące skutki prawne dla właścicieli i posiadaczy zabytków w zakresie obowiązków określonych w u.o.z.o.z. Jednocześnie właściciele i posiadacze zabytków objętych tą formą ochrony mogą skorzystać z udogodnień takich jak np.

zwolnienie z niektórych podatków. Z uwagi na fakt, że zabytek uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo jego wartość, będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru, nie została potwierdzona w wyniku nowych ustaleń naukowych, może zostać skreślony z rejestru. Skreślenie to, następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Postępowanie jest wszczynane z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomości. Z rejestru skreśla się również zabytek, który został wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa, do inwentarza muzeum, bądź wszedł w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

W Gminie Wyszaków ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków objęto 19 obiektów zabytkowych. Należą do nich obiekty sakralne, budynki, parki, część cmentarza, obelisk Wazów, rzeźba oraz zabytki archeologiczne, wymienione w Aneksie nr 1.

Najmłodszą formą ochrony zabytków, wprowadzoną w 2015 r. do u.o.z.o.z. jest Lista Skarbów Dziedzictwa. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z kategorii wymienionych w art. 14a ust. 2 u.o.z.o.z. Przepis ten wymienia 13 kategorii, w tym między innymi zabytki archeologiczne, które mają powyżej 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć, wykonanych ręcznie na dowolnym materiale dzieł malarstwa, które mają powyżej 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 20 000 euro oraz nie są własnością ich twórców, oryginalne rzeźby, posągi lub ich kopie wykonane tą samą techniką co oryginał, nieobjęte kategorią wskazaną w art. 14a ust. 2 pkt 1 u.o.z.o.z., mające więcej niż 50 lat a ich wartość przewyższa 50 000 euro i nie są własnością ich twórców.

Celem tej formy było zapewnienie ochrony zabytkom ruchomym o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa narodowego, które miały docelowo podlegać wpisowi na Listę Skarbów Dziedzictwa także z urzędu, a zatem inaczej niż w przypadku rejestru zabytków, gdzie wpis zabytku ruchomego następuje na wniosek właściciela. Zatem właściciel miał zostać postawiony przed faktem dokonanym, jak i musiałby się liczyć z obowiązkami i ograniczeniami wynikającymi z wpisu zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa. Należy podkreślić, że stała się ona czwartą, obok rejestru zabytków, narodowego zasobu bibliotecznego oraz inwentarza muzealiów, formą ochrony zabytków ruchomych. Jednocześnie większość skutków związanych ze wskazaną formą ochrony jest tożsama z wpisem do rejestru zabytków ruchomych. Tymczasem najcenniejsze zabytki ruchome, stanowiące niewątpliwą wartość dla dziedzictwa kulturowego, zostały objęte wpisem do rejestru, albo stanowią własność muzeów i znajdują się w inwentarzach muzealiów. Zgodnie z treścią § 2 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 928), Lista Skarbów Dziedzictwa miała być prowadzona w systemie teleinformatycznym udostępnionym w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Obecnie, mimo upływu kilku lat, Listy Skarbów Dziedzictwa nadal nie ma, bo jak już wcześniej wskazano, najcenniejsze zabytki ruchome, znajdujące się w muzeach, są objęte inną formą ochrony. Odnosząc się do zabytków znajdujących się w rękach prywatnych należy przyjąć, że nie spełniają one kryteriów do wpisania ich na Listę Skarbów Dziedzictwa. Z powyższych względów jest ona przedmiotem krytyki ze strony środowiska zaangażowanego w działania zabezpieczające zabytki i dziedzictwo narodowe.

Park kulturowy jest formą ochrony właściwą dla krajobrazu kulturowego, tworzonego

w celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Powołanie parku kulturowego następuje w drodze uchwały rady gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zakazy i ograniczenia określone w uchwale mogą wpływać na korzystanie z nieruchomości, nawet wówczas, kiedy nie są własnością gminy. Zgodnie z przyjętą procedurą rada gminy ogłasza w prasie lokalnej oraz przez obwieszczenie, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu tejże uchwały, wskazując termin nie krótszy niż 21 dni od dnia ogłoszenia. Pozwala to na włączenie się społeczeństwa do procesu obejmowania ochroną krajobrazu kulturowego. Wójt, burmistrz, prezydent miasta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo plan zagospodarowania przestrzennego.

Jak dotąd na terenie Gminy Wyszaków nie ustanowiono parku kulturowego.

Uznanie za pomnik historii zgodnie z art. 15 u.o.z.o.z. następuje w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Za pomnik historii może być uznany tylko zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków i szczególnej wartości park kulturowy. Uznanie za pomnik historii nie rodzi skutków prawnych, stanowiąc formę promocji i upowszechniania zabytków o szczególnej wartości dla kultury. Ochrona prawna wynika z wpisu do rejestru lub utworzenia parku kulturowego.

Gmina Wyszaków na swoim obszarze nie posiada ustanowionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej pomnika historii.

W rozumieniu art. 7 pkt 4 u.o.z.o.z., zarówno studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, jak i decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzje o warunkach zabudowy, decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej, decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, stanowią formę ochrony zabytków.

Doprecyzowanie zadań organów administracji publicznej w sferze ochrony zabytków przy zagospodarowaniu przestrzeni publicznej zostały określone w art. 18 i 19 u.o.z.o.z. Wskazany w nich zakres ochrony powinien mieć bezpośrednie przełożenie na treść w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów. Właściwe organy planistyczne mają obowiązek brania pod uwagę przy zagospodarowaniu przestrzennym stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, jak również ich obszarów i zasad ochrony. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W przypadku decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Natomiast w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, uwzględnić należy ochronę zabytków nieruchomych

wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz ochronę zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, a także wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. W studium i miejscowym planie ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Ochrona obiektów zabytkowych, które znajdują się na terenie gminy, leży po stronie władz lokalnych, samorządu lokalnego. Zapis ten wynika z u.o.z.o.z., w myśl której do działań gminy należy (art. 4 pkt 6):

uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Realizacji tego zadania ma służyć właśnie gminna ewidencja zabytków. Zgodnie z art. 22 ust. 5 u.o.z.o.z., w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte zabytki nieruchome: wpisane do rejestru zabytków, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji oraz inne zabytki wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wpis do ewidencji gminnej następuje na podstawie zarządzenia, więc jest aktem wewnętrznym władz gminy.

Rozporządzenie Ministra kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 poz. 56) wprowadza rozróżnienie dokumentacji ewidencyjnej dla zabytku wpisanego do rejestru zabytków oraz dla zabytku nie wpisanego do rejestru zabytków. Dokumentacja dla zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nieruchomych wykonywana jest na polecenie samorządu w formie karty adresowej zabytku. Zbiór tych kart ewidencyjnych obejmuje wszystkie obiekty zabytkowe objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa mazowieckiego (Aneks nr 1), obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków (Aneks nr 2) oraz stanowiska archeologiczne (Aneks nr 3). Najliczniejszą grupą w gminnej ewidencji zabytków stanowią stanowiska archeologiczne.

W art. 24 u.o.z.o.z. ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione włączenie lub wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków na wniosek wójta (burmistrza, prezydenta miasta) decyduje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Gmina Wyszaków posiada Gminną Ewidencję Zabytków przyjętą Zarządzeniem Nr 238/2024 Burmistrza Wyszakowa z dnia 4 grudnia 2024 r. Ewidencja ta, prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych dla zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych z terenu gminy.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Biorąc pod uwagę fakt zabytków historii Gminy Wyszaków, która sięga XIII wieku, należy stwierdzić, że niestety nie zachowało się ich zbyt wiele. Należą do nich zazwyczaj pojedyncze obiekty, parki zabytkowe, cmentarze, mogiła zbiorowa w Kamieńczyku oraz elementy małej

architektury. Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze gminnym można podsumować w układzie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń w tej dziedzinie. Taka analiza stanowi podstawę do opracowania zasadniczych kierunków działania w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Wyszaków.

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gmina Wyszaków jako ważny ośrodek administracyjny, kulturalny oraz komunikacyjny i usługowy w województwie mazowieckim; ▪ walory przyrodnicze i krajobrazowe Gminy Wyszaków; ▪ uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym; ▪ zwiększenie atrakcyjności i poprawa estetyki gminy; ▪ podejmowanie działań zwiększających świadomość społeczną dotyczącą dziedzictwa kulturowego; ▪ podkreślenie roli zabytków w promocji turystycznej gminy; ▪ afirmacja życia mieszkańców do wielowiekowej tradycji i dziedzictwa kulturowego gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak adekwatnych środków finansowych na konserwację, restaurację oraz prace budowlane obiektów zabytkowych; ▪ zbyt niska świadomość społeczna dotycząca wartości i potrzeby chronienia zabytków kulturowych; ▪ niedostateczne objęcie ochroną prawną wielu obiektów o znacznej wartości; ▪ postępująca degradacja zasobów dziedzictwa kulturowego spowodowana złym stanem technicznym; ▪ zbyt małe zainteresowanie właścicieli właściwym utrzymaniem i adaptacją obiektów zabytkowych; ▪ brak profesjonalizmu podmiotów w zakresie prac remontowo - konserwatorskich i ich niska jakość świadczonych usług; ▪ brak harmonii nowej zabudowy do pierwotnego jej układu; ▪ obniżenie estetyki niektórych zabytkowych posesji poprzez zaniechanie porządków w ich obrębie; ▪ niewystarczająca popularyzacja wiedzy o wartościach obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego gminy.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ▪ możliwość pozyskania środków finansowych z różnych źródeł; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak stabilności legislacyjnej w sterze finansowej oraz ochrony zasobów

<ul style="list-style-type: none"> ▪ otrzymanie zewnętrznych funduszy na prace remontowo – konserwatorskie; ▪ troska o substancję zabytkową gminy poprzez postępujący rozwój inicjatyw lokalnych organizacji pozarządowych tej dziedziny; ▪ wykorzystanie mediów do edukacji w dziedzinie ochrony zabytków i krajobrazu. 	<p>kulturowych;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ kreowanie kapitału w sferze zabytków, ▪ malejąca edukacja na rzecz praktyczności przy zastosowaniu niewielkich nakładów finansowych; ▪ identyczne postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez pryzmat ich komercjalizacyjnego wykorzystania lub też jedynie jako zasobu historycznego; ▪ zbyt mała ilość mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.
---	--

7. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Wyszaków formułuje szereg długofalowych celów działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami. Wyznaczone kierunki i działania powstały w oparciu o konsultacje z władzami samorządowymi i uwzględniają specyfikę dziejów Gminy Wyszaków, charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

7.1. Priorytety programu opieki

Gmina Wyszaków ze względu na prawny obowiązek ochrony wartości posiada instrumenty prawne, które umożliwiają budowanie i poszerzanie świadomości społecznej dotyczącej ochrony i opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym. Poprzez prowadzone działania ma również możliwość wskazywania kierunków rozwoju w stosunku podmiotów prywatnych, posiadających obiekty zabytkowe i kreowania polityki promocyjnej budującej wizerunek i prestiż Gminy Wyszaków jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, posiadającego dziedzictwo kulturowe o szczególnym charakterze. Wobec tego należy podkreślić, że jednym z istotnych aspektów działalności lokalnego samorządu jest objęcie zabytków należytą opieką.

W odniesieniu do programu opieki nad zabytkami zostały wyznaczone trzy priorytety, a mianowicie:

- **Priorytet I** – Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy.
- **Priorytet II** – Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.
- **Priorytet III** – Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości mieszkańców.

7.2. Kierunki działań programu opieki

W odniesieniu do **Priorytetu I** zostały wytyczone trzy kierunki działań, związane z:

- zahamowaniem procesu degradacji zabytków i podjęciem odpowiednich działań poprawiających ich stan zachowania,
- wzmacnianiem inicjatyw, które sprzyjają wzrostowi środków finansowych przeznaczanych na opiekę nad zabytkami,
- inicjowanie współpracy z właścicielami zabytków położonych na obszarze gminy.

W ramach **Priorytetu II** ustalono również trzy kierunki działań związanych z:

- realizowaniem zadań zgodnie z kompetencjami samorządu dotyczącego opieki nad zabytkami i znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy,
- komponowaniem zintegrowanego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- zwiększeniem zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

W zakresie **Priorytetu III** określono cztery kierunki działań związanych z:

- opracowaniem danych zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania,
- szerokim dostępem do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy,
- aktywizacją edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy,
- promocją regionalnego dziedzictwa kulturowego służącą kreacji produktów turystyki kulturowej.

7.3. Zadania programu opieki

Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i podjęcie odpowiednich działań poprawiających ich stan zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy; ▪ Dążenie do pozyskiwania środków zewnętrznych na renowację zabytków będących własnością gminy; ▪ Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych będących własnością gminy; ▪ Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych; ▪ Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą poprzez wykonanie montażu instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie; ▪ Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.
Wzmacnianie inicjatyw, które sprzyjają wzrostowi środków finansowych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Szeroka współpraca z organizacjami pozarządowymi, mająca na celu realizację zadań, które są bardzo ważne dla społeczności lokalnej i dotyczą ochrony i opieki nad zabytkami.
Inicjowanie współpracy z właścicielami zabytków	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przekazywanie informacji za pośrednictwem strony internetowej gminy o możliwości pozyskiwania zewnętrznych

położonych na obszarze gminy	środków finansowych, które pozwolą właścicielom i zarządcom obiektów zabytkowych na składanie stosownych wniosków o dofinansowanie, z zachowaniem terminu złożenia i poprawności ich wypełnienia.
Priorytet II Ochrona i świadomość kształtowania krajobrazu kulturowego	
Realizowanie zadań zgodnie z kompetencjami samorządu dotyczącego opieki nad zabytkami i znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przyjęcie przez Radę Miejską w Wyszakowie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wyszaków na lata 2024 2027 oraz monitorowanie jego realizacji; ▪ Bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomości Gminy Wyszaków; ▪ Podjęcie odpowiednich działań zmierzających do wypracowania i sporządzenia planu ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowej oraz konfliktu zbrojnego na terenie Gminy Wyszaków.
Komponowanie zintegrowanego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uwzględnienie ochrony zabytków nieruchomości ujętych w gminnej ewidencji zabytków, zasad ochrony w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, a w szczególności do stref występowania zabytków archeologicznych i stref ochrony przyrody w opracowanych dla terenu Gminy Wyszaków dokumentacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego a także w decyzjach o warunkach zabudowy.
Zwiększenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Unormowanie stanu prawnego obiektów dziedzictwa kulturowego pozostających poza ochroną prawną poprzez uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków o te obiekty w oparciu o dane pozyskane w wyniku przeprowadzonych prac naukowo-badawczych; ▪ Zapewnienie cennym obszarom i obiektom będących we władaniu Gminy Wyszaków ochrony prawnej, poprzez występowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie ich do rejestru zabytków.
Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości mieszkańców	
Opracowanie danych zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ciągłe prowadzenie monitoringu i weryfikacji gminnej ewidencji zabytków nieruchomości z wykorzystaniem komputerowej bazy danych; ▪ Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w celu pozyskania informacji dotyczących lokalizacji obiektów i

	obszarów chronionych oraz stref ochrony stanowisk archeologicznych, które będą umożliwiały aktualizację ich w geoportalu miejskim.
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Publikacja na stronie internetowej gminy Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wyszaków na lata 2024-2027; ▪ Aktualizacja wykazu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków zamieszczonych na stronie internetowej gminy.
Aktywizacja edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego Gminy Wyszaków; ▪ Wprowadzanie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć; ▪ Popularyzacja dziedzictwa kulturowego poprzez współdziałanie z organizacjami pozarządowymi; ▪ Wydawanie i wspieranie publikacji w tym folderów promocyjnych i przewodników, poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego; ▪ Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej; ▪ Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej za pomocą tablic informacyjnych, obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.

Realizacja zadań, które zostały wskazane w niniejszym programie możliwa będzie dzięki zastosowaniu niżej wymienionych instrumentów, a mianowicie:

- **prawnych**, wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej zabytków, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków;
- **finansowych**, obejmujących między innymi finansowania prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- **koordynacyjnych**, polegających na współdziałaniu w zakresie realizacji celów programu z zainteresowanymi organizacjami pozarządowymi oraz osobami prywatnymi;
- **społecznych**, które poprzez działania edukacyjne i promocyjne będą skierowane do

masowego odbiorcy;

– **kontrolnych**, przy egzekwowaniu zapisów dotyczących działań inwestycyjnych na obszarach objętych ochroną, zaniechaniach z samowolami budowlanymi na zabytkach, we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz powiatowym inspektorem budowlanym.

Należy podkreślić, że wszystkie obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne, niezależnie od ich położenia w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza nimi, wpisane do rejestru zabytków, objęte są dyscypliną ochrony konserwatorskiej, która wynika z zapisów ustawowych u.o.z.o.z.

Wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania zostały sprecyzowane w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Podstawą sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków, wynikająca z art. 21 u.o.z.o.z., a obowiązek prowadzenia jej, zgodnie z art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z., spoczywa na wójcie gminy (burmistrzu, prezydencie miasta). Burmistrz Wyszakowa prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie kart adresowych, która to obejmuje zabytki nieruchome historyczne oraz karty adresowe stanowisk archeologicznych. Dla zabytków tych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: adres, rodzaj zabytku, opis obiektu, chronologia, sposób ochrony oraz dokumentacja fotograficzna.

Ważnym elementem jest dokonanie przeglądu w terenie z częstotliwością raz na cztery lata obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, w celu weryfikacji ich pod kątem stanu estetycznego, a w razie zamiany stanu zachowania obiektu zabytkowego, wykonaniu dokumentacji fotograficznej, uzupełnieniu kart adresowych gminnej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne.

Istotnym elementem jest określenie stanów technicznych obiektów zinwentaryzowanych w gminnej ewidencji zabytków. Polega ono przede wszystkim na nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego, który oceni stan techniczny tych obiektów. Kolejnym aspektem jest uwzględnienie wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do gminnej ewidencji zabytków oraz określeniu niezbędnych prac rewitalizacji obiektów i szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami stanowi istotny element polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 i ust. 5 u.o.z.o.z. Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres czterech lat. Co dwa lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytku,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,

- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba działań edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego skierowanego do mieszkańców i gości, itd.

Zasadna jest również dodatkowa charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Od roku podatkowego 2021 obowiązuje tak zwany Polski Ład, tj. plan odbudowy polskiej gospodarki po pandemii COVID-19, w którym wprowadzono korzystne rozwiązania podatkowe dla osób inwestujących w zakup oraz remont obiektów zabytkowych. Ulga jest skierowana do podatników PIT opłacających podatek według skali podatkowej, podatek liniowy lub ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Z ulgi będą mogli skorzystać podatnicy PIT będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomości, którzy ponieśli wydatki na:

- wpłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdujących się w ewidencji zabytków,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,
- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.

Podatnik nie może skorzystać z ulgi jeżeli wydatki te zostały mu w jakikolwiek sposób zwrócono.

Obowiązkowym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zostały zawarte w Rozdziale 7 u.o.z.o.z. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną lub inną jednostkę organizacyjną, w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje

Zgodnie z u.o.z.o.z. dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 u.o.z.o.z. określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;

- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakupu materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o którym mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków zajmuje się wyłącznie dystrybuowaniem środków z budżetu państwa przyznanych mu przez Wojewodę Mazowieckiego.

Dotacja może być udzielona również przez:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Samorząd Województwa Mazowieckiego;
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- Samorząd Gmin.

Dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Wysokość dotacji może zostać zwiększona nawet do 100% nakładów koniecznych, w przypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytku lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekroczyć wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Podstawa ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez między innymi jednostki samorządu terytorialnego jest Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. mecenat.

Warto wymienić obecnie obowiązujące programy z zakresu dziedzictwa kulturowego

i historycznego do których należą:

- wspieranie działań muzealnych
- groby i cmentarze i trwałe upamiętnienia w kraju
- miejsca pamięci narodowej za granicą
- wspieranie archiwów, bibliotek i muzeów poza krajem
- ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą
- kultura ludowa i tradycyjna
- badania polskich strat wojennych
- ochrona zabytków archeologicznych
- ochrona zabytków

Celem tych programów jest wspieranie działalności w zakresie:

- opieki konserwatorskiej nad muzeami, archiwami i księgozbiorami, a także prezentacja zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych,
- opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń,
- wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości,
- dążenie do zapewnienia godnego miejsca spoczynku naszym poległym i pomordowanym oraz troska i opieka nad miejscami pochówku znajdującymi się poza granicami kraju,
- stworzenie możliwości efektywnej ochrony oraz zachowania polskiego dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, przy jednoczesnym popularyzowaniu wiedzy na temat tej spuścizny kulturowej, obejmującej dziedzictwo wytworzone, zgromadzone i przechowywane w Europie oraz innych częściach świata przez organizacje polonijne i emigracyjne,
- wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania,
- wsparcie działalności instytucji w kwestii badań proveniencyjnych odnośnie strat wojennych poniesionych w zakresie zbiorów artystycznych,
- ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych,
- zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, Delegatura w Ostrołęce

Jest to dotacja przeznaczona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru (art. 77 u.o.z.o.z.), ze środków

finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych, Wydział Funduszu Kościelnego

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr10, poz. 111 ze zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej.

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w budżecie państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, której dysponentem jest obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Środki Funduszu Kościelnego przeznaczone są przede wszystkim na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej, do których zaliczyć możemy remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej jak również ogromowej.

Niemniej jednak, w szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych jak instrumenty muzyczne czy też dzwony oraz stałych elementów wystroju wewnątrz, np.: ołtarze, polichromie, freski oraz posadzki.

Należy zaznaczyć, że z Funduszu Kościelnego nie są finansowane remonty i konserwacje obiektów towarzyszących takich jak dzwonnice wolnostojące czy krzyże. Należą do nich również ruchome wyposażenia obiektów sakralnych jak obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony oraz otoczenia świątyni.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z u.o.z.o.z., na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, a tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. Ponadto, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym gminy.

Finansowanie gminnego programu opieki nad zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków z wielu źródeł. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, a także środki prywatne. Źródłem finansowania działań zawartych w Programie jest budżet Gminy Wyszaków. Są to środki na wydatki bieżące planowane na dany rok budżetowy, a także środki na wydatki majątkowe ujęte w Wieloletniej Prognozie Finansowej. Gmina Wyszaków przygotowuje wnioski o dofinansowanie inwestycji związanych z ochroną zabytków z funduszy europejskich i Polskiego Ładu.

Chcąc wyjść naprzeciw i wesprzeć właścicieli obiektów zabytkowych, Rada Miejska w Wyszakowie podjęła Uchwałę Nr LV/625/23 z dnia 27 lutego 2023 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,

położonych na obszarze Gminy Wyszaków (Dz. Urz. Woj. Maz. z 2023 r. poz. 2451). Działania Gminy powinny być ukierunkowane tak, aby stan zabytków, środowiska jaki i uporządkowanie całej przestrzeni publicznej, wpłynęły pozytywnie na jakość życia mieszkańców i zachęciły turystów do wypoczynku na tym terenie.

W 2023 roku z budżetu Gminy Wyszaków została udzielona dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Idziego w Wyszakowie przy ul. Białostockiej 12 na wykonanie robót budowlanych w ramach zadania pn.: „Zagospodarowanie terenu wokół kościoła – przebudowa ciągów pieszych”. Kwota dotacji wyniosła 200 000,00 zł (słownie: dwieście tysięcy złotych). Wartość całej inwestycji opiewała na kwotę 442 918,62 zł (słownie: czterysta czterdzieści dwa złote dziewięćset osiemnaście złotych).

W związku z uchwałą Nr 232/2022 Rady Ministrów z dnia 23 listopada 2022 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu Odbudowy Zabytków oraz przyznanych wstępnych promes dofinansowania inwestycji przez Bank Gospodarstwa Krajowego, Rada Miejska w Wyszakowie podjęła dwie uchwały, przyznające dotacje dla:

1) Parafii Rzymskokatolickiej pw. Matki Bożej Królowej Polski w Wyszakowie (Rybieńko Leśne), w kwocie 430 747,53 zł na wykonanie prac budowlanych i konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego pod nr A-293 oraz znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, w ramach zadania pn. „Zabezpieczenie przeciwpożarowe i antywłamaniowe budynku kościoła pw. Matki Bożej Królowej Polski w Rybieńku Leśnym wraz z impregnacją drewnianej elewacji”.

2) Parafii Wniebowzięcia Maryi Panny w Kamieńczyku, w kwocie 1 000 000,00 zł na wykonanie prac budowlanych i konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego pod nr A-435 oraz znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielona zostanie na wykonanie zadania pn. „Prace remontowo-konserwatorskie dachu Kościoła Parafialnego w Kamieńczyku – etap I”. Dotacja zostanie wypłacona w dwóch transzach: pierwsza w wysokości 520 000,00 zł w 2025 r., druga zaś w kwocie 480 000,00 zł w 2026 r.

Ustawodawca wyeksponował na gruncie u.o.z.o.z. wspólne działanie czynnika społecznego i aparatu administracyjnego w realizacji przewidzianych działań. Wskazane w Programie działania nie stanowią nakazów i zakazów, a wyznaczają jedynie cele strategiczne, kierunki ich działań wynikające z diagnozy zasobów dziedzictwa kulturowego. Zaproponowane zadania i rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z dziedziny ochrony zabytków w Polsce. Program obejmuje jedynie plan zadań do realizacji, nie stanowi natomiast formy aktu prawa wiążącego. Należy jednak w tym miejscu podkreślić, że za zabytki odpowiedzialni są ich właściciele i użytkownicy. Niniejszy Program jest czwartą edycją dokumentu i ma służyć pobudzeniu mechanizmów regulujących opiekę nad zabytkami oraz ukształtowaniu dobrych praktyk w tej dziedzinie. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i wojewódzkim konserwatorem zabytków, która rozwijana w kolejnych latach powinna korzystnie wpłynąć na zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Aneks nr 1. Wykaz obiektów zabytkowych z terenu Gminy Wyszaków objętych ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków województwa mazowieckiego

Lp.	Nazwa	Adres	Nr decyzji	Data decyzji
1.	Kościół parafialny p.w. św. Idziego wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m w Wyszkanie	Wyszków, ul. Białostocka 12	421	05.04.1962r.
2.	Kościół drewniany p.w. Matki Bożej Królowej Polski	Wyszków, ul. Władysława Broniewskiego 1	A-293	02.02.2004r.
3.	Kościół parafialny p.w. Najświętszej Maryi Panny	Kamieńczyk, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 6	A-435	10.04.1975r.
4.	Plebania w zespole kościoła parafialnego rzymskokatolickiego p.w. św. Idziego	Wyszków, ul. Białostocka 12	A-1236	06.03.2014r.
5.	Murowany budynek plebanii wzniesiony w 1901 r.	Kamieńczyk, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 6	A-1235	06.03.2014r.
6.	Drewniany budynek dzwonnicy	Kamieńczyk, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 6	A-1242	11.04.2014r.
7.	Najstarsza część cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego	Wyszków, ul. Białostocka/Nadgórze/Spokojna	A-536	30.01.1986r.
8.	Park zabytkowy tzw. senatorski z XIX w. o pow. 9,96 ha.	Wyszków, ul. Tadeusza Kościuszki i 3 Maja	A-516	27.01.1984r.
9.	Park podworski w Olszance o pow. 6,5 ha z XIX w.	Olszanka 39	A-577	08.07.1986r.
10.	Dwór-element zespołu dworskiego	Puste Łąki, ul. Loretańska 10	A-497	18.12.1987r.
11.	Park dworski w Halinie gm. Wyszków o pow. 3,69 ha	Puste Łąki, ul. Loretańska 10	A-497	18.12.1987r.

12.	Willa murowana	Wyszków, ul. Aleja Wolności 30	A-414	15.05.2005r.
13.	Budynek stajni	Wyszków, ul. 3 Maja 65	600/15	03.07.2015r.
14.	Zespół pałacowo-parkowy - pałac	Wyszków, ul. 3 Maja 65	A-378	10.04.1975r.
15.	Zespół pałacowo-parkowy - park	Wyszków, ul. 3 Maja 65	A-378	10.04.1975r.
16.	Zespół pałacowo-parkowy – oficyna wschodnia	Wyszków, ul. 3 Maja 65	A-378	10.04.1975r.
17.	Zespół pałacowo-parkowy – oficyna zachodnia	Wyszków, ul. 3 Maja 65	A-378	10.04.1975r.
18.	Osada wczesnośredniowieczna z XI-XII w. (stanowisko I)	Deskurów	910/295	02.10.1971r.
19.	Osada wczesnośredniowieczna z XI-XII w. (stanowisko VII)	Deskurów	909/68	02.10.1971r.
20.	Osada wczesnośredniowieczna z XII-XIII w. (stanowisko I)	Skuszew	908/294	02.10.1971r.
21.	Osada wczesnośredniowieczna z XI-XII w. (stanowisko III)	Skuszew	907/293	02.10.1971r.

Aneks Nr 2. Wykaz obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Wyszków

Lp.	Nazwa	Adres	Nr decyzji	Data decyzji
1.	Kościół parafialny p.w. św. Idziego wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m w Wyszkanie	Wyszków, ul. Białostocka 12	421	05.04.1962r.

2.	Kościół drewniany p.w. Matki Bożej Królowej Polski	Wyszaków, ul. Władysława Broniewskiego 1	A-293	02.02.2004r.
3.	Kościół parafialny p.w. Najświętszej Maryi Panny	Kamieńczyk, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 6	A-435	10.04.1975r.
4.	Plebania w zespole kościoła parafialnego rzymskokatolickiego p.w. św. Idziego	Wyszaków, ul. Białostocka 12	A-1236	06.03.2014r.
5.	Murowany budynek plebanii wzniesiony w 1901 r.	Kamieńczyk, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 6	A-1235	06.03.2014r.
6.	Drewniany budynek dzwonnicy	Kamieńczyk, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 6	A-1242	11.04.2014r.
7.	Najstarsza część cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego	Wyszaków, ul. Białostocka/Nadgórze/Spokojna	A-536	30.01.1986r.
8.	Kaplica cmentarna	Wyszaków, ul. Białostocka/Nadgórze/Spokojna	x	x
9.	Park zabytkowy tzw. senatorski z XIX w. o pow. 9,96 ha.	Wyszaków, ul. Tadeusza Kościuszki i 3 Maja	A-516	27.01.1984r.
10.	Park podworski w Olszance o pow. 6,5 ha z XIX w.	Olszanka 39	A-577	08.07.1986r.
11.	Dwór-element zespołu dworskiego	Puste Łąki, ul. Loretańska 10	A-497	18.12.1987r.
12.	Park dworski w Halinie gm. Wyszaków o pow. 3,69 ha	Puste Łąki, ul. Loretańska 10	A-497	18.12.1987r.
13.	Willa murowana	Wyszaków, ul. Aleja Wolności 30	A-414	15.05.2005r.
14.	Budynek stajni	Wyszaków, ul. 3 Maja 65	600/15	03.07.2015r.
15.	Zespół pałacowo-	Wyszaków, ul. 3 Maja 65	A-378	10.04.1975r.

	parkowy - pałac			
16.	Zespół pałacowo-parkowy - park	Wyszaków, ul. 3 Maja 65	A-378	10.04.1975r.
17.	Zespół pałacowo-parkowy – oficyna wschodnia	Wyszaków, ul. 3 Maja 65	A-378	10.04.1975r.
18.	Zespół pałacowo-parkowy – oficyna zachodnia	Wyszaków, ul. 3 Maja 65	A-378	10.04.1975r.
19.	Willa	Wyszaków, ul. Zakolejowa 17	X	X
20.	Dom drewniany z 1930r.	Gulczewo, ul. Kościelna 2	X	X
21.	Budynek murowany	Kamieńczyk, ul. Warszawska 18	x	X
22.	Dom drewniany z I połowy XIX w.	Kamieńczyk, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 45	x	X
23.	Dom drewniany z I połowy XIX w.	Kamieńczyk, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 47	x	X
24.	Dom drewniany z 1920r.	Leszczydół- Pustki, Zalesie 34	x	X
25.	Dom drewniany z 1938r.	Sitno 14	x	X
26.	Dom drewniany – lata 20-te XX w.	Drogoszewo, ul. Szczęśliwa 3a	X	X
27.	Dom drewniany – lata 20-te XX w.	Drogoszewo, ul. Szczęśliwa 9	X	X
28.	Budynek „Stodownia”	Wyszaków, ul. Świętojańska 54b	X	X
29.	Browar-budynek administracyjny	Wyszaków, ul. Świętojańska 54c	X	x
30.	Budynek murowany z początków XX w.	Wyszaków, ul. Ignacego Daszyńskiego 1	X	X
31.	Budynek z 1938 r. Szkoły Podstawowej Nr 1 im. Adama	Wyszaków, ul. 11 Listopada 62	X	X

	Mickiewicza w Wyszowie			
32.	Budynek murowany z 1942 r.	Wyszków, ul. 1 Maja 5	X	X
33.	Kamienica z magazynem	Wyszków, ul. Pułtуска 35	X	X
34.	Budynek murowany początek XX w.	Wyszków, ul. Pułtуска 18	X	X
35.	Budynek murowany wybudowany w latach 1904-1907	Wyszków, ul. Pułtуска 27	X	X
36.	Budynek murowany początek XX w.	Wyszków, ul. Stefana Okrzei 90	X	X
37.	Cmentarz żydowski-Kirkut	Wyszków, ul. Nadgórska	X	X
38.	Stróżówka przy bramie parkowej (Kordegarda)	Wyszków, ul. Tadeusza Kościuszki i 3 Maja	X	X
39.	Dom drewniany - lata 30-te XX w.	Łosinno, ul. Centralna 25	X	X
40.	Dom drewniany z 1930r.	Łosinno, ul. Centralna 45	X	X
41.	Cmentarz z I wojny żołnierzy niemieckich i rosyjskich	Kręgi Nowe	x	X
42.	Cmentarz wojenny z II wojny światowej	Skuszew (Rybieńko Leśne/Fidest)	x	x
43.	Cmentarz przykościelny rzymski-katolicki	Wyszków, ul. Białostocka 12	X	X
44.	Cmentarz grzebalny rzymsko-katolicki w Kamieńczuku	Kamieńczyk, ul. Piaski	x	X
45.	Dom drewniany początek XX w.	Kamieńczyk, ul. Jadowska 24	x	X

46.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Aleja Wolności 4	X	X
47.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Aleja Wolności 6	X	X
48.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Aleja Wolności 7	X	X
49.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Aleja Wolności 8	X	X
50.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Aleja Wolności 13	X	X
51.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Aleja Wolności 29	X	X
52.	Dom drewniany z xx wieku	Wyszaków, Aleja Wolności 33	X	X
53.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Graniczna 6	X	X
54.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Targowa 1	X	X
55.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Dolna 4	X	X
56.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Ogrodowa 33	X	X
57.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Ogrodowa 35	X	X
58.	Dom drewniany z XX wieku	Wyszaków, ul. Kolonijna 11	X	X
59.	Aleja Jesionowa powstała w 1936 r.	Wyszaków, ul. 3 Maja 65	X	X
60.	Budynek dworca kolejowego	Wyszaków, ul. Stefana Okrzei 104	X	X

Aneks Nr 3. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy

Wyszaków

Stanowiska archeologiczne na obszarze 48-70			
Numer stanowiska na obszarze	Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Rodzaj i chronologia stanowiska
2	Leszczydół Stary	1	ślady osadnictwa: kultura nowożytna XVI-XVII w.
3	Leszczydół Stary	2	ślady osadnictwa: kultura nowożytna XVI-XVII w.
4	Łosinno	1	ślady osadnictw: epoka kamienia, epoka brązu
5	Natalin	11	ślady osadnictwa: kultura nowożytna XVI-XVII w.
6	Natalin	12	ślady osadnictwa: epoka kamienia, epoka brązu
7	Natalin	13	ślady osadnictwa, osada jednodworcza: kultura wczesnośredniowieczna X-XIII w., ślady osadnictwa, osada jednodworcza: kultura późnośredniowieczna, druga połowa XV-XVII w.
8	Leszczydół-Nowiny	1	ślady osadnictwa: epoka kamienia, epoka brązu
13	Leszczydół-Pustki	1	ślady osadnictwa: pradzieje, druga połowa XV-XVII w.

14	Leszczydół-Pustki	2	ślady osadnictwa: XI-XIII w., druga połowa XV-XVII w.
15	Leszczydół-Pustki	3	ślady osadnictwa: kultura nowożytna XVI-XVIII w.
16	Leszczydół-Pustki	4	ślady osadnictwa: XI-XIII, druga połowa XV-XVII w.
17	Leszczydół-Pustki	5	osada jednodworcza, kultura późnośredniowieczna, druga połowa XV-XVII w.
18	Wyszków	14	ślady osadnictwa: kultura późnośredniowieczna, druga połowa XV-XVII w.
Stanowiska archeologiczne na obszarze 49-70			
1	Wyszków	1	dwa stanowiska osadnicze: kultura polska, okres średniowiecza, okres nowożytny
2	Wyszków	2	ślady osadnictwa: kultura polska, okres średniowiecza, okres nowożytny
3	Wyszków	3	osada: kultura polska z okresu średniowiecza; ślady osadnictwa: kultura polska z okresu nowożytnego
4	Wyszków	1	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu późnego średniowiecza

5	Olszanka	2	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu późnego średniowiecza
6	Wyszaków	4	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu średniowiecza, późnego średniowiecza i okresu nowożytnego
7	Wyszaków	5	osada: kultura polska okres nowożytny
8	Wyszaków	6	ślady osadnictwa: okres nowożytny
9	Wyszaków	7	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu późnego średniowiecza i nowożytnego
10	Wyszaków	8	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu późnego średniowiecza i nowożytnego
11	Wyszaków	9	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu późnego średniowiecza i nowożytnego
12	Wyszaków	3	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu średniowiecza i nowożytnego
13	Olszanka	4	ślady osadnictwa: kultura polska okres średniowiecza; osada: kultura polska okres nowożytny
14	Olszanka	5	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu nowożytnego

15	Łosinno	1	ślady osadnictwa: kultura polska z okresy późnośredniowiecznego i nowożytnego
16	Olszanka	6	osada: kultura polska z okresu nowożytnego
17	Łosinno	2	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu późnego średniowiecza i nowożytnego
18	Rybieńko Stare	7	ślady osadnictwa: kultura polska z okresu średniowiecza i nowożytnego
19	Wyszaków	1	osada: kultura polska okres średniowiecza
20	Rybieńko Nowe	2	osada: kultura polska, okres nowożytny; ślady osadnictwa : epoka kamienia
21	Rybieńko Stare	3	ślady osadnictwa: kultura polska, okres średniowiecza
22	Rybieńko Stare	1	ślady osadnictwa: kultura polska, okres późnego średniowiecza; osada: kultura polska, okres nowożytny
23	Rybieńko Stare	2	osada: kultura polska, okres średniowiecza, okres nowożytny
24	Rybno	3	osada: kultura polska, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
25	Rybno	4	osada: kultura polska,

			okres nowożytny
26	Rybno	1	Osada: kultura polska, okres średniowiecza, okres nowożytny
27	Rybno	2	osada: kultura polska, okres nowożytny
28	Rybno	3	osada: kultura polska, okres nowożytny
29	Rybno	4	osada: kultura polska, okres średniowiecza, okres późnośredniowieczny, okres nowożytny
30	Rybno	1	osada: kultura polska, okres późnośredniowieczny, okres nowożytny
31	Rybno	2	osada: kultura polska, okres późnośredniowieczny
32	Kręgi Nowe	3	ślady osadnictwa: kultura polska, okres mezolit, okres nowożytny
33	Rybno	1	Ślady osadnictwa: kultura polska, okres nowożytny
34	Kręgi Nowe	2	Ślady osadnictwa; kultura polska, okres nowożytny
Stanowiska archeologiczne na obszarze 49-71			
4	Kamieńczyk	7	Ślady osadnictwa paleolit schyłkowy: obozowisko, kultura janisławicka, mezolit: ślady osadnictwa neolit

			strefy leśnej: osada epoka neolit, kultura trzciniecka
5	Kamieńczyk	9	osada: kultura polska, XII-XIII w., osada: XIV-XV w., osada: epoka nieznana
10	Kamieńczyk	8	ślady osadnictwa: kultura polska, epoka nieznana
11	Kamieńczyk	10	osada: kultura łużycka, XIII w. ślady osadnictwa: kultura przeworska, wczesny okres rzymski ślady osadnictwa: kultura polska , XIII-XIV w.
12	Kamieńczyk	11	ślady osadnictwa: epoka nieznana, osada: kultura łużycka, epoka brązu, osada: epoka nieznana
13	Kamieńczyk	12	ślady osadnictwa: kultura łużycka, epoka brązu, kultura polska XII-XIII w., XIV-XV w. ślady osadnictwa: epoka nieznana
14	Kamieńczyk Suwicz	1	ślady osadnictwa: kultura janiszawicka, epoka mezolit, cmentarzysko: kultura

			przeworska, okres rzymski, osada: kultura polska XVI-XVIII w.
15	Kamieńczyk Suwec	1a	ślady osadnictwa: kultura łużycka, epoka brązu, kultura polska XII-XIII w., XIV-XV w. ślady osadnictwa: epoka nieznana
16	Kamieńczyk Suwec	2	Osada: kultura przeworska, wczesny okres rzymski
17	Kamieńczyk Suwec	3	osada: kultura polska XII-XV w.
18	Kamieńczyk Suwec	4	osada: kultura łużycka, XIII-XIV w.
19	Kamieńczyk Suwec	5	punkt osadniczy, chronologia nieokreślona ²⁰
20	Kamieńczyk Suwec	6	ślady osadnictwa: kultura janisławicka, epoka mezolit, kultura polska XII-XIII w., osada: kultura łużycka III-V w. , kultura przeworska, wczesny okres rzymski, kultura polska XIV-XV w.
21	Kamieńczyk Suwec	7	osada: kultura łużycka V w.
22	Kamieńczyk Błonie	1	osada: kultura łużycka V w.
23	Kamieńczyk Błonie	2	osada: kultura łużycka III-V w.,

			ślady osadnictwa: kultura polska XII-XIII w.
24	Kamieńczyk Błonie	3	osada: kultura przeworska, okres rzymski, kultura polska XV-XVI w., ślady osadnictwa: kultura polska XVII-XVIII w., kultura łużycka, epoka brązu
25	Kamieńczyk Rafa	1	ślady osadnictwa: kultura polska, XII w., XIV-XV w., XVI-XVII w.
26	Kamieńczyk Rafa	2	osada: kultura polska XIV-XV w.
27	Kamieńczyk Rafa	3	ślady osadnictwa: XII-XIII w., XIV-XV w.
28	Kamieńczyk Rafa	4	osada: kultura polska XII-XIII w., XIV-XV w., kultura przeworska okres rzymski
29	Skuszew	1 i 2	osada kultura polska XIV-XVI w.
30	Skuszew	3	osada: kultura polska XII-XIII w., osada XIV-XV w.
31	Skuszew	4	ślady osadnictwa: kultura łużycka epoka brązu, kultura polska, osada: kultura polska XII-XIV w.
32	Skuszew	5	obozowisko , neolit strefy leśnej
33	Skuszew	6	obozowisko gr. linińska lub sokołówecka, neolit

			wczesny; osada kultura łużycka III-V w., osada kultura polska XIV-XV w.
39	Świniotop	5	dwie osady XII-XIII w., punkt osadniczy XVI-XVI w.
40	Świniotop	6	śląd osadnictwa II-IV w.
Stanowiska archeologiczne na obszarze 50-69			
21	Gulczewo	1	osada: kultura łużycka, epoka brązu
22	Gulczewo	2	cmentarzysko: epoka brązu
23	Gulczewo	3	ślady osadnictwa okres starożytności
24	Gulczewo	4	ślady osadnictwa okres starożytności
25	Gulczewo	5	ślady osadnictwa okres wpływow rzymskich
26	Gulczewo	6	ślady osadnictwa neolit, epoka brązu
27	Gulczewo	7	dwa stanowiska śladów osadniczych, osada
28	Gulczewo	8	cmentarzysko okres wpływow rzymskich
29	Gulczewo	9	osada: kultura trzcieniecka, wczesna epoka brązu
30	Gulczewo	10	ślady osadnictwa okres wpływow rzymskich,

			cmentarzysko-wczesna epoka brązu
31	Gulczewo	11	osada: epoka brązu
32	Gulczewo	12	osada epoka brązu, ślady osadnictwa okres wpływów rzymskich
40	Gulczewo	13	ślady osadnictwa okres starożytny
41	Gulczewo	14	osada epoka brązu
42	Gulczewo	15	ślady osadnictwa
43	Gulczewo	16	osada okres wpływów rzymskich, ślady osadnictwa okres starożytny
44	Gulczewo	17	ślady osadnictwa okres starożytny
45	Gulczewo	18	ślady osadnictwa późny okres lateński, wczesny okres rzymski
Stanowiska archeologiczne na obszarze 50-70			
9	Ślubów	4	osada kultura późne średniowiecze
10	Ślubów	5	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze, XIII w. osada kultura późne średniowiecze XV-XVII w.
11	Deskurów	1	ślady osadnictwa kultura i okres nieokreślona
14	Deskurów	4	ślady osadnictwa

			wczesne średniowiecze
15	Deskurów	5	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze
16	Deskurów	6	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
17	Deskurów	7	ślady osadnictwa późne średniowiecze, okres nowożytny XV-XVII w.
21	Deskurów	11	ślady osadnictwa kultura łużycka epoka brązu
22	Deskurów	12	obozowisko kultura chojnicko-pieńkowska, okres mezolit
23	Wyszaków/Tumanek	1	ślady osadnictwa kultura janisławicka i inne, okres mezolit i neolit
24	Gulczewo	1	cmentarzysko kultura grobow kloszowych, okres halsztacki (D) okres lateński (A) ślady osadnictwa kultura nieokreślona, okres rzymski
26	Lucynów	1	ślady osadnictwa okres mezolitu
27	Ślubów	7	cmentarzysko kultura okresu nowożytnego XVIII-XX w.
28	Tulewo	1	ślady osadnictwa kultura i okres nieznany
29	Ślubów	8	ślady osadnictwa kultura i okres

			nieokreślony
30	Deskurów	13	ślady osadnictwa późne średniowiecze, okres nowożytny
31	Ślubów	14	ślady osadnictwa kultura nieokreślona, kultura starożytna, wczesne średniowiecze XII w., osada późne średniowiecze okres nowożytny
32	Deskurów	15	ślady osadnictwa kultura nieokreślona okres rzymski, późne średniowiecze, okres nowożytny
33	Deskurów	16	ślady osadnictwa kultura nieokreślona, okres rzymski, późne średniowiecze, okres nowożytny
34	Tulewo	2	ślady osadnictwa, kultura nieokreślona, okres starożytność, okres nowożytny; osada wczesne średniowiecze XI-XII w.
35	Deskurów	17	ślady osadnictwa starożytność, wczesne średniowiecze
36	Tulewo	3	Ślady osadnictwa kultura nieokreślona, okres rzymski, starożytność, wczesne średniowiecze VIII-X w., XI-XIII w., późne średniowiecze,

			nowożytność
37	Deskurów	18	ślady osadnictwa kultura przeworska, starszy okres rzymski
38	Deskurów	19	ślady osadnictwa kultura nieokreślona, okres starożytność, kultura trzciniecka wczesna epoka brązu, okres nowożytny
39	Deskurów	20	ślady osadnictwa , starożytność, wczesne średniowiecze,
40	Deskurów	2	ślady osadnictwa kultura nieokreślona, mezolit-neolit, wczesne średniowiecze XII w., okres nowożytny
41	Tumanek/Wyszaków	3	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
42	Lucynów	2	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze XI-XIII w., późne średniowiecze, okres nowożytny
43	Lucynów Duży	3	ślady osadnictwa okres nowożytny XV-XVII w.
44	Tumanek	1	ślady osadnictwa okres nowożytny XII w.
45	Wyszaków	4	ślady osadnictwa kultura janiszawicka, okres mezolit-neolit
46	Drogoszewo	5	Ślady osadnictwa epoka kamienia, epoka żelaza, średniowiecze

47	Drogoszewo	1	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze
48	Drogoszewo	2	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze VIII-X w.
49	Drogoszewo	2	ślady osadnictwa kultura nieokreślona, okres starożytny, okres nowożytny
50	Drogoszewo	3	ślady osadnictwa kultura nieokreślona, okres starożytności
51	Drogoszewo	4	ślady osadnictwa kultura nieokreślona, okres rzymski, okres nowożytny
52	Deskurów	21	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
53	Deskurów	22	ślady osadnictwa wczesne średniowiecze XII-XIII w., okres nowożytny
54	Deskurów/Ślubów	23	ślady osadnictwa, kultura nieokreślona, okres rzymski, starożytność, wczesne średniowiecze XI-XII w., osada późne średniowiecze, okres nowożytny
55	Deskurów	24	osada, kultura przeworska, starszy okres rzymski, wczesne średniowiecze XI-XII w., ślady osadnictwa okres

			nowożytny
56	Ślubów	12	ślady osadnictwa , kultura nieokreślona, epoka brązu, okres nowożytny, osada , wczesne średniowiecze XI-XII w.
57	Ślubów	9	ślady osadnictwa , okres nowożytny
58	Ślubów	10	ślady osadnictwa , wczesne średniowiecze, okres nowożytny
60	Ślubów	11	ślady osadnictwa , wczesne średniowiecze, funkcja obiektu kultura i okres nieokreślona
61	Tulewo	4	osada , kultura nieokreślona, okres rzymski, ślady osadnictwa , późne średniowiecze, okres nowożytny
66	Tulewo	5	ślady osadnictwa , wczesne średniowiecze XI-XII w., późne średniowiecze, okres nowożytny
67	Tulewo	6	ślady osadnictwa , wczesne średniowiecze X-XI w.
72	Gulczewo	3	osada , kultura nieokreślona, okres rzymski, ślady osadnictwa , późne średniowiecze, okres nowożytny

73	Gulczewo	4	Ślady osadnictwa, kultura ceramiki sznurkowej, wczesna epoka brązu, kultura trzciniicka, okres rzymski, starożytność, wczesne średniowiecze, nowożytność
74	Gulczewo	5	osada wczesnośredniowieczna
75	Tulewo	7	Osada, kultura przeworska, młodszy okres przedrzymski, ślady osadnictwa, okres nowożytny, kultura nieokreślona
76	Gulczewo	6	ślady osadnictwa, starożytność, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
77	Gulczewo	7	ślady osadnictwa, kultura nieokreślona, okres rzymski, starożytność, wczesne średniowiecze XII-XIII w., późne średniowiecze, okres nowożytny
78	Gulczewo	8	ślady osadnictwa, starożytność, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
79	Gulczewo	9	ślady osadnictwa, wczesne średniowiecze XI-XII w., okres nowożytny
80	Gulczewo	10	Ślady osadnictwa,

			kultura nieokreślona, okres rzymski, późne średniowiecze, okres nowożytny
81	Gulczewo	11	ślady osadnictwa , wczesne średniowiecze XII w., okres nowożytny
82	Gulczewo	12	ślady osadnictwa , wczesne średniowiecze, okres nowożytny
83	Gulczewo	13	ślady osadnictwa , wczesne średniowiecze, okres nowożytny
84	Gulczewo	14	ślady osadnictwa , kultura nieokreślona, starożytność, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
85	Gulczewo	15	ślady osadnictwa , kultura nieokreślona, starożytność, wczesne średniowiecze XI-XIII w., późne średniowiecze, okres nowożytny
86	Gulczewo	16	Ślady osadnictwa , kultura nieokreślona, okres rzymski, starożytność, wczesne średniowiecze, nowożytność
87	Lucynów	6	ślady osadnictwa , kultura wielbarska, okres rzymski, okres nowożytny
88	Deskurów	7	ślady osadnictwa , okres nowożytny
89	Deskurów	25	ślady osadnictwa , kultura nieokreślona,

			starożytność, wczesne średniowiecze XI-XIII w.
90	Deskurów	26	ślady osadnictwa , wczesne i późne średniowiecze XII-XV w.
Stanowiska archeologiczne na obszarze 50-71			
1	Fidest	1	ślady osadnictwa , kultura łużycka, epoka brązu, osada , kultura polska XII-XIII w., XIV-XV w.
2	Fidest	2	osada , neolit strefy leśnej, wczesna epoka brązu
3	Fidest	3	osada , kultura ceramiki sznurowej, późny neolit, kultura trzcieniecka, epoka brązu
4	Fidest	4	osada , kultura trzcieniecka, epoka brązu

Przewodniczący Rady

Adam Szczerba